

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ana Seliškar

**Primerjalna analiza obveščevalno-varnostnih sistemov
Slovenije, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ana Seliškar

Mentor: doc. dr. Uroš Svete

**Primerjalna analiza obveščevalno-varnostnih sistemov
Slovenije, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Primerjalna analiza obveščevalno-varnostnih sistemov Slovenije, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine

Pričujoča diplomatska naloga opisuje in primerja nekatere najpomembnejše elemente delovanja obveščevalno-varnostnih služb držav Slovenije, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine, ki so eden primarnih akterjev določanja trenutnih in dolgoročnih političnih usmeritev vseh sodobnih držav. Vse tri so mlade države, saj so postale samostojne in neodvisne šele med leti 1991–1992, kot je mlada njihova obveščevalna dejavnost. Kljub enakim zgodovinskim okoliščinam se ta v vseh treh državah ni razvijala enakomerno, saj se je vsaka država organizirala skladno z lastnimi posebnostmi. Politični sistem, geostrateški položaj in viri ogrožanja varnosti so trije izmed pomembnih dejavnikov, ki neposredno vplivajo na organiziranje in izvajanje aktivnosti obveščevalno-varnostnih služb. Ti dejavniki se od države do države nekoliko razlikujejo, zato sem jih za vsako obravnavano državo posebej opredelila in jih med sabo tudi primerjala. Spreminjanje posameznih dejavnikov je povzročilo stalno prilagajanje in izboljševanje dela obveščevalno-varnostnih služb ter posledično višjo stopnjo nacionalne varnosti držav.

Ključne besede: obveščevalno-varnostne službe, politični sistem, geostrateški položaj, viri ogrožanja varnosti, nacionalna varnost.

Comparative analysis of intelligence and security systems of Slovenia, Croatia and Bosnia and Herzegovina

This diploma thesis describes and compares some of the most important elements in the functioning of intelligence and security systems in Slovenia, Croatia and Bosnia and Herzegovina, these systems being the primary actors of determining current and long-term political orientation in all modern countries. The intelligence activity of all three countries is young as the countries themselves, gaining independence no earlier than in 1991-1992. But despite very similar historical background of the three countries, their intelligence activities did not evolve evenly, as each one of the countries organized itself in accordance with its individual specificity. Political system, geographical position and sources of security threats are three important factors, which directly influence organization and implementation of the activities of intelligence and security services. These factors slightly differ from country to country, therefore I defined them separately for each addressed country and then compared them with each other. The changing of individual factors led to constant adaptation and improvement of intelligence and security services and consequently to higher levels of countries' national security.

Key words: intelligence and security services, political system, geographical position, sources of security threats, national security.

KAZALO

UVOD	8
1 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	10
1.1 Opredelitev predmeta in ciljev analize	10
1.2 Hipoteze	11
1.3 Metodologija	12
2 ZGODOVINSKI PREGLED OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI V JUGOSLAVIJI	13
3 SPLOŠNA ANALIZA SODOBNEGA OBVEŠČEVALNO- VARNOSTNEGA SISTEMA SLOVENIJE	17
3.1 Organizacija sistema in njegova umeščenost v sistemu nacionalne varnosti	17
3.2 Analiza dela obveščevalno-varnostnih služb in drugih sodelujočih organov, ki so neposredno vključeni v obveščevalno-varnostni sistem Slovenije.....	18
3.2.1 Slovenska obveščevalno-varnostna agencija – SOVA.....	18
3.2.2 Obveščevalno varnostna služba Ministrstva za obrambo – OVS MO ...	20
3.2.3 Kriminalistična policija	22
3.2.4 Svet za nacionalno varnost – SNAV.....	23
3.2.5 Komisija za nadzor varnostnih in obveščevalnih služb.....	23
4 SPLOŠNA ANALIZA SODOBNEGA OBVEŠČEVALNO- VARNOSTNEGA SISTEMA HRVAŠKE.....	25

4.1	Organizacija sistema in njegova umeščenost v sistemu nacionalne varnosti	25
4.2	Analiza dela obveščevalno-varnostnih služb in drugih sodelujočih organov, ki so neposredno vključeni v obveščevalno-varnostni sistem Hrvaške	26
4.2.1	Sigurnosno-obavještajna agencija – SOA (Varnostno-obveščevalna agencija).....	26
4.2.2	Vojna sigurnosno-obavještajna agencija – VSOA (Vojaška varnostno-obveščevalna agencija).....	27
4.2.3	Vijeće za nacionalno sigurnost – VNS (Svet za nacionalno varnost)	30
4.2.4	Savjet za koordinacijo sigurnosno-obavještajnih agencija (Svet za koordinacijo varnostno-obveščevalnih agencij)	31
4.2.5	Zavod za sigurnost informacijskih sustava – ZSIS (Inštitut za varnost informacijskih sistemov)	32
4.2.6	Operativno-tehnički center za nadzor telekomunikacija – OTC (Operativno-tehnični center za nadzor telekomunikacij).....	32
5	SPLOŠNA ANALIZA OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNEGA SISTEMA BIH	33
5.1	Organizacija sistema in njegova umeščenost v sistemu nacionalne varnosti	33
5.2	Analiza dela obveščevalno-varnostnih služb in drugih sodelujočih organov, ki so neposredno vključeni v obveščevalno-varnostnih sistem BiH	34
5.2.1	Obavještajno sigurnosna/bezbjednosna agencija BiH – OSA/OBA (Obveščevalno-varnostna agencija BiH)	34
5.2.2	Vojnoobavještajna služba Oružanih snaga BiH – VOS (Vojaško-obveščevalna služba oboroženih sil BiH)	37
5.2.3	Izvršni obavještajni odbor (Izvršni obveščevalni odbor)	38

5.2.4	Sigurnosno-obavještajna komisija Parlamentarne skupštine BiH (Varnostno-obveščevalna komisija Parlamentarne skupštine BiH).....	39
6	DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA OBLIKOVANJE OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNIH SISTEMOV: PRIMERJAVA MED SLOVENIJO, HRVAŠKO TER BIH.....	40
6.1	Politični sistem.....	40
6.1.1	Slovenija.....	41
6.1.2	Hrvaška.....	42
6.1.3	BiH.....	44
6.1.4	Primerjava.....	45
6.2	Geostrateški položaj.....	50
6.2.1	Slovenija.....	51
6.2.2	Hrvaška.....	52
6.2.3	BiH.....	53
6.2.4	Primerjava.....	54
6.3	Viri ogrožanja varnosti.....	56
6.3.1	Slovenija.....	57
6.3.2	Hrvaška.....	58
6.3.3	BiH.....	59
6.3.4	Primerjava.....	60
7	ZAKLJUČEK.....	62
	LITERATURA.....	66

KAZALO PREGLEDNIC

TABELA 6.1: Primerjalna tabela strukture obveščevalno varnostnih sistemov	46
TABELA 6.2: Primerjalna tabela obveščevalno-varnostnih služb glede na vrsto državnega organa pod okriljem katerega delujejo	47
TABELA 6.3: Primerjalna tabela političnih sistemov Slovenije, Hrvaške ter BiH	49
TABELA 6.4: Primerjalna tabela geostrateškega položaja Slovenije, Hrvaške ter BiH	55
TABELA 6.5: Primerjalna tabela virov ogrožanja varnosti Slovenije, Hrvaške ter BiH.....	60

UVOD

Zagotavljanje in uresničevanje varnosti na lastnem ozemlju je v današnjem spreminjajočem se svetu ena najpomembnejših in najtežjih nalog, ki jih država opravlja. Nastanek novih kompleksnih in med seboj povezanih oblik ogrožanja varnosti, ki se je pojavil v procesu globalizacije, je izzval številna vprašanja in ovire pri delovanju pristojnih institucij, ki zagotavljajo varnost države in njenih državljanov. Takšnih značilnosti varnostnih razmer se morajo države ves čas zavedati, saj najpogosteje zahtevajo takojšnje ukrepanje varnostnih sistemov in mehanizmov, med katerimi zavzemajo posebno mesto prav obveščevalno-varnostne službe. Obenem pa odzivanje na tovrstne dogodke iz okolja povečuje varnostne zmogljivosti držav in obseg mednarodnega sodelovanja.

Zaradi vse večje spremenljivosti in zapletenosti narave sodobnih groženj, obveščevalno-varnostne službe prevzemajo veliko bolj aktivno vlogo v boju proti njihovim nevarnostim, tako v civilni kot v vojaški sferi. Varnostne rešitve današnje dobe navadno ne zahtevajo neposredne uporabe vojaške sile, saj klasične vojaške oblike groženj in tveganj vse bolj nadomeščajo moderne. Eno izmed najbolj perečih nevarnosti predstavljajo teroristične dejavnosti in druge oblike organiziranega kriminala, katerih države ne morejo reševati same, pač pa zaradi večje učinkovitosti le na ravni mednarodnih organizacij. Podatki, ki izhajajo iz dejavnosti obveščevalno-varnostnih služb, lahko torej koristijo bistvenim interesom države in mednarodne skupnosti, katere obveščevalna dejavnost temelji na prispevkih obveščevalnih podatkov posameznih držav članic. Velik del obveščevalnih podatkov, ki jih zbirajo te službe je pridobljenih iz javnih virov, še pomembnejši pa so podatki pridobljeni z delovanjem v okolju samem.

Tukaj se pokaže izrazita povezava med spremembami v naravi in obliki groženj ter spremembami v obveščevalnih službah, v smislu skladnosti njihovega delovanja s pojavom tako imenovanih novih groženj varnosti. Poleg tega tudi številni drugi dejavniki določajo in usmerjajo izvajanje obveščevalne dejavnosti. Odločila sem se, da predstavim tri izmed njih, za katere menim, da so ključnega

pomena za razumevanje obveščevalne dejavnosti doma in v tujini, in sicer: politični sistem, geostrateški položaj in, kot že omenjeno, viri ogrožanja varnosti.

Hkrati pa so vsi trije dejavniki predmet primerjalne analize, kjer je izpostavljena ocena stanja in trendov glede na situacijo v preteklih letih, ki je bistvenega pomena za učinkovitost nacionalno-varnostnega sistema neke države.

Za temo diplomske naloge sem si izbrala primerjalno analizo obveščevalnih služb, ki so še nedavno tega delovale v skupnem državnem in pravno-političnem okolju, danes pa delujejo v okviru samostojnih suverenih držav.

V Jugoslaviji je vse do njenega konca obstajala obveščevalna dejavnost kot oblika represije in manipuliranja z ljudmi, ki so jo določali tajni predpisi. V večini primerov so se obveščevalne službe starega tipa ohranile tudi po odcepitvi od matične države, saj je bila družba zelo zaprta pred zunanjepolitičnimi vplivi razvitega zahodnega sveta, vendar vpliv na vse države ni bil enak. Slovenija kot najbolj severna republika v Jugoslaviji jim je bila izpostavljena v večji meri, zato je imela na prehodu v samostojno državo tudi vse več možnosti samostojnega vodenja in odločanja v upravnih zadevah. V raziskavo sem vključila obveščevalno-varnostne sisteme treh držav nekdanje Jugoslavije, in sicer Slovenije, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine (v nadaljevanju BiH).

Naloga je razdeljena na tri dele. Prvi del podaja zgodovinski oris obveščevalne dejavnosti nekdanje Jugoslavije vse do njenega razpada. Obveščevalne službe so bile tedaj sredstvo za ohranjanje monopola politične oblasti, ki ga je vladajoča elita ohranjala in krepila z represijo nad civilnim prebivalstvom in zatiranjem njihovih pravic. Drugi del je analitični, kjer sem razčlenila delovanje obveščevalno-varnostnih sistemov izbranih držav in jih opisala po posameznih komponentah, katere sem umestila v strukturo političnega sistema v okviru katerega delujejo. V tretjem delu bom skušala predstaviti dejavnike, ki nanje vplivajo, in s tem povezane številne spremembe in reorganizacije služb obveščevalno-varnostnih sistemov. V nadaljevanju bom pridobljene podatke med seboj primerjala ter ugotovila, kje tičijo podobnosti in kje razlike obveščevalno-varnostnih sistemov treh držav. S tem pa bom tudi potrdila oziroma zavrnila hipotezi, ki sem ju postavila v začetku in zaključila z nalogo.

1 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

1.1 Opredelitev predmeta in ciljev analize

Predmet analize v diplomski nalogi so obveščevalno-varnostni sistemi Slovenije, Hrvaške ter BiH. S spremembo geopolitične situacije in varnostnih razmer po razpadu Jugoslavije so začele države spreminjati tudi področje delovanja obveščevalnih služb, ki pa se in se v prihodnosti še bodo pogosto preoblikovale zaradi vpliva različnih dejavnikov na lokalni, mednarodni in globalni ravni.

Zaradi nestabilnosti in nepredvidljivosti okolja morajo države vzpostaviti učinkovit sistem nacionalne varnosti, znotraj katerega se vrši tudi obveščevalna dejavnost, ki postaja vedno bolj vseobsegajoča, saj se je žarišče delovanja z vojaško-političnega področja usmerilo tudi na področje gospodarstva, znanosti, tehnologije idr. področja. Torej obveščevalne službe niso same sebi namen, temveč so namenjene zbiranju, analiziranju in posredovanju podatkov, ki imajo najrazličnejši pomen za državo ali mednarodno skupnost.

Cilji moje diplomske naloge so:

- prikazati, kako se s tovrstnim vprašanjem zagotavljanja varnosti celotne družbe v imenu omejevanja človekove splošne svobode soočajo nekdanje socialistične države Slovenija, Hrvaška in BiH;
- razčleniti njihove obveščevalno-varnostne sisteme in predstaviti pomen le-teh pri zagotavljanju potrebnih varnostnih informacij za kakovostno odločanje države;
- prikazati medsebojna razmerja med obveščevalnimi službami in političnim sistemom, geostrateškim položajem ter morebitnimi grožnjami varnosti, kot ključnimi determinantami sodobnega obveščevalnega sistema na primeru Slovenije, Hrvaške ter BiH;
- v zadnjem delu naloge se nameravam posvetiti primerjalni analizi ter ugotoviti, kakšne so razlike ali podobnosti ter specifičnosti obveščevalno-

varnostnih sistemov treh držav na podlagi naslednjih izbranih indikatorjev:

1. organizacijska struktura obveščevalno-varnostnega sistema,
2. oblika političnega sistema,
3. strateško geografske okoliščine,
4. viri ogrožanja.

Namen je kot prvič ugotoviti, ali se obveščevalno-varnostni sistemi izbranih držav približujejo zaradi skupne politične preteklosti, ter kot drugič, kakšne so razlike in podobnosti dejavnikov, ki vplivajo na oblikovanje njihovih obveščevalno-varnostnih sistemov.

1.2 Hipoteze

V okviru diplomske naloge sem si postavila naslednji dve hipotezi:

1. Obravnavane države imajo podobne obveščevalno-varnostne sisteme, kar je posledica preteklega soobstoja v skupni državi.
2. Proces preoblikovanja obveščevalno-varnostnega sistema je v obravnavanih državah potekal na podoben način, kar je pogojeno z geografsko bližino držav in s splošnim varnostno-političnim položajem v Jugovzhodni Evropi.

Pri postavljanju hipotez sem izhajala iz dejstva, da so spremembe v razvoju obveščevalne dejavnosti v večini držav v neposredni povezavi z zgodovinskimi, političnimi, geografskimi, varnostnimi in drugimi okoliščinami, znotraj katerih je ta nastajala. Glede na to, da so bile nekdanje jugoslovanske republike povezane v skupno državo, omenjene okoliščine vodijo v podobnost njihovega položaja na različnih področjih, vendar pa lahko dvajset let po razpadu Jugoslavije opazimo bistvene razlike, ki so lahko veিকokrat neprimerljive.

Navedene hipoteze se nanašajo na osnovne značilnosti obveščevalno-varnostnih sistemov izbranih držav ter na različne notranje in zunanje dejavnike,

ki skozi čas spreminjajo vlogo in pomen obveščevalnih služb. Ni pa nujno, da so resnične.

1.3 Metodologija

Uporabila bom naslednje metode raziskovanja:

1. Deskriptivno pri opisovanju posameznih elementov obveščevalno-varnostnih sistemov in drugih vidikov, ki vplivajo na določitev vsebine in obsega njihove dejavnosti.
2. Primerjalno, ki temelji na že prej omenjenih štirih indikatorjih, ki jih bom uporabila v kombinaciji s tabelami.
3. Historično pri pregledu postopkov preoblikovanja obveščevalnih ter z njimi povezanih struktur in pojavov skozi zgodovino do danes.
4. Analitično-sintetično, s katero bom zbrane vire razčlenila ter pridobljene podatke povezala v neko smiselno celoto.
5. Metodo kvalitativne analize besedil in interpretacije dobljenih podatkov iz primarnih in sekundarnih virov, kot so ustave, zakoni in drugi javni viri, ki so prosto razpoložljivi na spletu ter ostala strokovna literatura v tiskani obliki in na internetu.

Diplomska naloga je analitična, zato sem izbrala temu primerne metode preučevanja, saj omogočajo raziskovanje obravnavane problematike ter doseg vnaprej zastavljenih ciljev.

2 ZGODOVINSKI PREGLED OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI V JUGOSLAVIJI

Jugoslavija je bila država, ki je nastala leta 1945 kot državna skupnost šestih republik in njihovih narodov (Slovenije, Hrvaške, BiH, Srbije, Črne Gore, Makedonije), s prvotnim imenom Demokratična federativna Jugoslavija. Od tega leta se je zaradi političnih in ustavnih sprememb uradno ime te države spremenilo večkrat, in sicer že istega leta v Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo in leta 1963 v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo, katero je obdržala do dokončnega razpada leta 1992. Poglavitni del njenega ozemlja je pripadal Balkanskemu polotoku v Jugovzhodni Evropi. Pomembno dejstvo politično-geografske lege Jugoslavije pa je, da je s svojo široko jugozahodno stranjo mejila na Jadransko morje, kar ji je odpiralo prosto pot za gospodarsko sodelovanje z bližnjimi ter daljnimi prekomorskimi deželami (Melik 1958, 7–8).

V vseh razvojnih stopnjah revolucije in narodnoosvobodilne vojne v času okupacije je imela varnostno-obveščevalna služba pomembno vlogo pri vodenju boja. Od prvih začetkov jo je osnovala in razvijala komunistična partija, vendar je imela varnostno-obveščevalna služba v različnih delih Jugoslavije različne organizacijske in vsebinske razsežnosti (Pučnik 1996, 13).

Z začetki varnostne službe je povezano delo Oddelka za zaščito naroda (OZNA), katerega delovanje je bilo usmerjeno na zbiranje podatkov o sovražnih elementih na ozemlju Jugoslavije, s ciljem poraziti okupatorja. Z zmago nad oboroženim sovražnikom se je pričelo obdobje, ki je pred mlado državo postavilo glavno nalogo ohraniti pridobitve osvobodilnega boja. Poseben in odgovoren del te naloge je pripadal takratni OZNI, ki je skrbela za likvidacijo vojnih zločincev, sodelavcev okupatorja, domačih izdajalcev in tistih, ki so sodelovali s slovenskimi narodnimi izdajalci. OZNA, ki je spadala pod Ministrstvo za narodno obrambo, je bila torej varnostna služba in hkrati politična policija, ki je kot jeklena past revolucije delovala bolj ali manj samostojno in neodvisno od ostalih organov oblasti (Pučnik 1996, 95–96).

Po zmagi revolucije in koncu druge svetovne vojne je vodstvo partije vzpostavilo svojo strukturo državne uprave, zato je bilo treba temu ustrezno reorganizirati tudi tajno policijo. Nastale so tri tajne službe: Uprava državne bezbednosti – UDBA (Ministrstvo za notranje zadeve), ki je bila še vedno namenjena iskanju tako imenovanega notranjega sovražnika, drugi del delovanja UDBE pa je bilo iskanje političnih nasprotnikov v tujini; Kontraobaveščajna služba – KOS (Generalštab jugoslovanske armade), v delokrog katerega je spadalo odkrivanje protidržavnih elementov v enotah, štabih in ustanovah jugoslovanske vojske ter vohunjenje v tujih oboroženih silah; ter Služba za istraživanje i dokumentaciju – SID (Ministrstvo za zunanje zadeve), ki je bila namenjena vohunjenju preko jugoslovanskih diplomatskih in trgovskih predstavnikov. Vsaka od treh tajnih služb je torej delovala za potrebe svojega ministrstva, vse skupaj pa za potrebe države, njene partije in predvsem predsednika Tita (Sajovic 2006, 22–26).

Krepitev obveščevalne dejavnosti, ki se je odražala v vse večjemu številu obveščevalnih in varnostnih služb, njihovi tehnični zmogljivosti, kakovosti poročanja o obveščevalnih podatkih ipd. je pripeljalo do sprememb v smislu decentralizirane organizacijske strukture obveščevalno-varnostnega sistema Jugoslavije. V skladu z ustavo in različnimi zveznimi zakoni je bila sprejeta vrsta podzakonskih aktov, ki so usklajevali delo služb in organov v obveščevalno-varnostnem sistemu Jugoslavije. V tem oziru je bil s pravnimi akti ustvarjen edinstven obveščevalno-varnostni sistem, ki sta ga kot njegovi najpomembnejši subjekti sestavljali dve obveščevalni in dve varnostni službi. Leta 1966 se je UDBA preimenovala v SDB (srb. Služba državne bezbednosti), ki je delovala v okviru kombinirane federalno-republiške pristojnosti. V Sloveniji se je ta ista služba imenovala SDV (Služba državne varnosti), na Hrvaškem pa SDS (Služba državne sigurnosti), vse tri pa so bile medsebojno povezane preko Zveznega sekretariata za notranje zadeve Jugoslavije. Znotraj Zveznega sekretariata za zunanje zadeve je delovala SID – civilna obveščevalna služba, na vojaško-obravnem področju pa je obveščevalne in varnostne naloge izvajala II. Uprava Generalštaba, v okviru katere sta delovali VOS (vojaška obveščevalna služba) in KOS (vojaška varnostna služba). Vse tri so bile v izključni pristojnosti federacije. Na republiški ravni pa so obstajale

obveščevalno-varnostne službe v okviru republiških in pokrajinskih organov (Žunec in Domišljanović 2000, 31–34).

Celotni obveščevalno-varnostni aparat je bil v funkciji zagotavljanja državne varnosti. Zakonski in podzakonski predpisi o zadevah državne varnosti so določali naloge in pristojnosti obveščevalno-varnostnih služb, ki so obsegali zbiranje podatkov in informacij z namenom preprečevanja dejavnosti, usmerjene na nasilno rušenje ustavne ureditve in varnosti države (Žunec in Domišljanović 2000, 41). Prednostno področje dela obveščevalnih služb je bilo notranje področje, saj so še naprej vztrajno iskali posameznike, ki so jih označili kot politično nezanesljive osebe. Zrli so tudi na disidente v lastnih vrstah, medtem ko je imelo obveščevalno delo v tujini manjši pomen (Purg 2002, 137).

Hkrati pa je obstajala tudi tajna zakonodaja (objavljena v tajnih uradnih listih), ki je skupaj z drugimi internimi dokumenti tvorila paralelno skrivno pravno podlago za delovanje obveščevalnih služb. Predpisovala je uporabo posebnih operativnih metod in ukrepov pridobivanja podatkov (tajne hišne preiskave, prisluškovanje v prostoru, izsiljevanje s sodelovanjem itd.), kar pa ni potekalo v skladu z ustavno zagotovljenimi človekovimi pravicami in svoboščinami. Prav tako ni bilo ustreznega instituta nadzora nad delom teh služb, ki bi omejil poseganje na področje človekovih pravic in svoboščin, saj jih zaradi tajnih določil ni bilo moč zakonsko nadzorovati (Purg 2002, 137).

Vzpostavljanje lastnega obveščevalnega sistema držav po njihovi osamosvojitvi je naletelo na kritiko njegovih predhodnih institucij, saj so manjkale nekatere temeljne značilnosti sistema – niso bile jasno določene temeljne naloge služb in razmerja med njimi, organizacija in ustroj sistema ter principi delovanja, ki povezani med seboj predstavljajo zaokroženo celoto. Zaradi tega je prišlo do vrste negativnih posledic, ki so zavirale hitrejše preoblikovanje obstoječega sistema v moderni obveščevalni sistem. Nič kaj optimistične pa niso bile niti nove demokratične politične oblasti, saj so bile zasidrane z dvomi v zaupanje do obveščevalnih struktur. Za odpravo teh pomanjkljivosti so države izpeljale številne reforme, usmerjene k posodobitvi in razvoju obveščevalno-varnostnih služb. Po drugi strani pa so na spremembe v obveščevalni dejavnosti vplivali različni dejavniki, ki se med seboj prepletajo in združujejo, kot so oblika

organizacije oblasti, stopnja ekonomskega razvoja, zagotavljanje človekovih pravic in svoboščin, ki so povezane z uporabo posebnih metod in sredstev, narava groženj varnosti itd. (Purg 2002, 137).

3 SPLOŠNA ANALIZA SODOBNEGA OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNEGA SISTEMA SLOVENIJE

3.1 Organizacija sistema in njegova umeščenost v sistemu nacionalne varnosti

Obveščevalno-varnostni sistem kot podsistem nacionalno-varnostnega sistema Slovenije v sodelovanju z drugimi v sistem vključenimi subjekti pomembno prispeva k zaščiti nacionalnih interesov Slovenije. V okviru sistema nacionalne varnosti, obveščevalne službe nosilec oblasti zagotavljajo informacije, ki jih potrebujejo pri oblikovanju in sprejemanju odločitev na zunanjepolitičnem, gospodarskem, obrambnem in varnostnem področju. Po Resoluciji o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti RS (Ur. l. RS 71/1993) gre za informacije o prizadevanjih tujih držav, organizacij in skupin, ki so usmerjene proti obstoju varnosti in ustavni ureditvi RS, informacije, ki imajo zunanjepolitični, varnostni, obrambni in gospodarski pomen za državo, informacije o delovanju terorističnih in organiziranih kriminalnih skupin in organizacij ter informacije o osebah, ki bi lahko ogrožale varnost določenih oseb ali objektov. Obveščevalne službe v nacionalno-varnostnem sistemu igrajo še posebno pomembno vlogo v procesu zgodnjega opozarjanja, ki daje stalno operativno podporo pri določanju strateških smernic in prioritet notranje politike s strani pristojnih organov varnostnega sistema Slovenije (Prezelj 2005, 83). Svoje naloge opravljajo v okviru nacionalno-varnostnega programa, ki ga sprejme Državni zbor v skladu s prednostnimi nalogami, ki jih določi Vlada RS. Za usklajevanje njihove dejavnosti je pristojen Svet za nacionalno varnost (Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije, tč. 5.2.).

Obveščevalno-varnostni sistem Slovenije sestavljajo službe, ki imajo izvršno funkcijo in organi, z usmerjevalno oz. nadzorno funkcijo pri opravljanju obveščevalne dejavnosti. To so Slovenska obveščevalno-varnostna agencija, Obveščevalno varnostna služba Ministrstva za obrambo, Kriminalistična služba Ministrstva za notranje zadeve, Državni zbor RS, Vlada RS in Svet za nacionalno varnost, ki kot posvetovalni in usklajevalni organ deluje pri Vladi, ter

Komisija za nadzor varnostnih in obveščevalnih služb (Purg 1995, 121–123). Različni avtorji omenjajo tudi druge službe, ki opravljajo sorodne dejavnosti, vendar pa jih zaradi njihove posredne povezanosti z obveščevalno dejavnostjo na tem mestu ne bom posebno obravnavala.

3.2 Analiza dela obveščevalno-varnostnih služb in drugih sodelujočih organov, ki so neposredno vključeni v obveščevalno-varnostni sistem Slovenije

3.2.1 Slovenska obveščevalno-varnostna agencija – SOVA

Novejša zgodovina te obveščevalno-varnostne službe sega v obdobje pred slovensko osamosvojitvijo, v katerem so se napetosti v Jugoslaviji stopnjevale iz dneva v dan. To je bil čas priprav in pogajanj o samostojnosti Slovenije, ki je med drugim zahteval radikalno spremembo tudi na področju obveščevalne dejavnosti, katere moč je temeljila na tajni zakonodaji.

Služba državne varnosti, kot se je do leta 1990 imenovala današnja SOVA, je delovala v okviru notranjega ministrstva SFRJ, v skladu z Zakonom o notranjih zadevah. Njeno prednostno področje dela je bila notranja problematika, predvsem ugotavljanje in preprečevanje dejavnosti političnih nasprotnikov. Zaradi svoje vloge v tedanjem režimu podrejanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin politični dejavnosti je bila pogosta tarča različnih kritik družbe. V takšnih razmerah je bila na dobri poti k razpustitvi, vendar so jo spremembe obstoječe ureditve in strategije dela preimenovali v Varnostno-informativno službo (VIS). Z novelo Zakona o notranjih zadevah (Ur. l. RS 19/1991) leta 1991 so bile med drugim prvič javno predstavljene njene pristojnosti in pooblastila, s tem pa je bil določen tudi formalni konec delovanja na področju domovinske problematike in poseganja v človekove pravice (SOVA 2000, 6–7).

Pomemben premik v zgodovini slovenske obveščevalne dejavnosti je sprejem Zakona o Vladi (Ur. l. RS 4/1993) januarja 1993, s katerim je bila tedanja VIS izločena iz Ministrstva za notranje zadeve. Služba je postala samostojna v okviru Vlade RS z neposredno podrejenostjo njenemu predsedniku. Skladno z

zakonskimi določili je bilo potrebno v VIS izpeljati ustrezno reorganizacijo, zunanji odraz spremenjene vloge in položaja VIS kot samostojne vladne službe pa je bilo njeno preimenovanje v Slovensko obveščevalno-varnostno agencijo (SOVA 2000, 4–9).

Razvoj obveščevalno-varnostnega področja se je nadaljeval tudi v kasnejšem obdobju, predvsem v smeri priprave Zakona o SOVI, ki predstavlja nekakšno zaključno dejanje procesa reformiranja te službe, da je postala moderna in učinkovita, kot jo poznamo danes.

Zakon o SOVI (Ur. l. RS 23/1999), sprejet leta 1999, predstavlja njeno zakonsko podlago, delovanje SOVE pa je uokvirjeno z nacionalno-varnostnim programom, ki ga določa parlament, s prednostnimi nalogami, ki jih določa Vlada RS. Glede na položaj SOVE kot posebne službe Vlade RS mora o svojih ugotovitvah najprej obveščati predsednika Vlade. Pristojne ministre, predsednika republike, predsednika Državnega zbora ter Svet za nacionalno varnost pa le, kadar se jih informacije na kakršen koli način zadevajo. Tako lahko omenjeni uporabniki, ki razpolagajo s pridobljenimi informacijami, pravočasno predlagajo oz. sprejmejo določene ukrepe z vidika zagotavljanja varnosti Slovenije in njene ustavne ureditve (Zakon o SOVI, 2., 6. čl.).

SOVA usmerja svoje aktivnosti v pridobivanje, analizo in posredovanje podatkov iz tujine na področjih, kjer jih ne zagotavljajo drugi državni organi – to je obveščevalno področje, poleg teh pa tudi informacije o organizacijah, skupinah in osebah, ki delujejo iz tujine ali v povezavi s tujino ter s tem na kakršen koli način ogrožajo nacionalno-varnostne interese države – to je varnostno področje (Zakon o SOVI, 2. čl.).

Discipline zbiranja podatkov so natančneje opredeljene v petem poglavju Zakona o SOVI. Tajno sodelovanje kot osnovno disciplino SOVA vzpostavlja z državljani in tujci ter jih imenuje sodelavci (Šaponja 1999). Uporablja tudi posebne oblike pridobivanja podatkov, za kar so ji na razpolago različna tehnična sredstva. To so spremljanje mednarodnih sistemov zvez, tajni nakup dokumentov in predmetov ter tajno opazovanje in sledenje na odprtih ali javnih

prostorih z uporabo tehničnih sredstev za dokumentiranje. Omenjene metode odobri direktor SOVE s pisno odredbo (Zakon o SOVI, 20.–22. čl.).

Tako kot posameznik ima tudi država pravico do svoje zasebnosti, pri tem pa je nujno, da je z zakonom natančno določeno, kdaj je uporaba tajnosti dopustna. V Sloveniji je to urejeno z Zakonom o tajnih podatkih (Ur. l. RS 50/2006). Poleg Zakona o tajnih podatkih, Zakona o SOVI in resolucije, ki sem jo že omenila, delovanje SOVE ureja tudi Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb (Ur. l. RS 26/2003), ki ga bom na kratko predstavila na koncu tega poglavja.

Čeprav je pri svojem delu samostojna, hkrati sodeluje in izmenjuje informacije s pristojnimi službami na državni kot tudi na mednarodni ravni. SOVA je vpeta v sistem javne uprave ter v svetovne organizacije, kot sta EU in NATO, zato je tovrstno sodelovanje nujna in vse bolj pomembna oblika pridobivanja informacij. Sodelovanje služb druga z drugo deluje učinkovito, saj je njihova moč z vidika zoperstavljanja sodobnim varnostnim grožnjam in tveganjem povečana.

3.2.2 Obveščevalno varnostna služba Ministrstva za obrambo – OVS MO

OVS MO in SOVA sta edini obveščevalni službi, ki sta neposredno pristojni za obveščevalno-varnostno delo v Sloveniji. Ena obrambna, druga civilna, obe pa stremita k skupnemu cilju, to je čim višji stopnji nacionalne varnosti. Skladno s tem ciljem lahko govorimo o različnih zvrsteh obveščevalne dejavnosti, na tem mestu pa bom izpostavila obrambno.

Obveščevalno-varnostna dejavnost na vojaškem oz. obrambnem področju je namenjena podpori pri načrtovanju obrambne strategije države, v zadnjem času pa je vedno bolj aktualna in pomembna obveščevalna podpora organom v mednarodni obveščevalni skupnosti, s katerimi si lahko obveščevalne službe po predhodnem soglasju ministra izmenjujejo obveščevalne informacije (Šaponja 1999, 217–218). Obveščevalna dejavnost pa ima svojo vlogo tudi na področju mirovnih operacij pri zagotavljanju obveščevalne podpore in varnosti pripadnikom Slovenske vojske.

OVS MO je, kot že samo ime pove, notranja organizacijska enota ministrstva, odgovorna direktno ministru, ki skrbi za logistično podporo, poleg le-tega tudi Slovenske vojske in Vlade RS.

Slovenija je današnjo obveščevalno-varnostno službo dobila leta 1994 skupaj z Zakonom o obrambi (Ur. I. RS 103/2004), ki eksplicitno govori o njej. Po določbah 32. člena tega zakona opravlja obveščevalne, varnostne (in pa tudi protiobveščevalne) naloge, ki jih obravnava ločeno. Na ta način OVS MO združuje obveščanje na področju zunanjih groženj vojaške narave in varnostnih groženj znotraj obrambnega sistema. Zakon pooblaščenim osebam OVS MO dovoljuje pri opravljanju obveščevalnih, protiobveščevalnih in varnostnih nalog uporabo posebnih operativnih metod in sredstev pod pogoji in na način, kot to določa zakon za civilno obveščevalno varnostno službo in policijo. Tako zakon razlikuje dve vrsti pooblastil, ki jih prenese na delavce OVS MO, in sicer pooblastila, Zakona o SOVI in pooblastila Zakona o policiji. To pomeni, da delavec ne more imeti obeh vrst pooblastil hkrati (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o obrambi, 34. čl.).

S tem v zvezi lahko omenim obstoj varnostnega organa Ministrstva za obrambo, preden je nastala današnja OVS MO. Kot navaja že samo ime, je šlo v prvi vrsti za varnostno službo in ne nakazuje na obstoj posebne obveščevalne dejavnosti na tem področju (Purg 2002, 152).

Drugi pomemben dokument, ki podrobneje ureja naloge in organizacijo te službe, je leta 1999 objavljena Uredba o obveščevalno-varnostni službi Ministrstva za obrambo (Ur. I. RS 63/1999). OVS MO vse svoje naloge in aktivnosti izvaja skladno z usmeritvami, ki jih oblikuje Vlada RS, Svet za nacionalno varnost ali pristojno delovno telo Državnega zbora, prioritete naloge na podlagi njihovih usmeritev pa določa minister. Služba ima svoje izpostave v Slovenski vojski, preko katerih z njo sodeluje predvsem z namenom podpreti varnostna prizadevanja v Slovenski vojski (Uredba o OVS MO, 7., 10., 11. čl.).

Temeljna metoda dela na obveščevalnem in protiobveščevalnem področju je raziskava o obliki, načinu in uvedbi, katere odloča vodja službe (Uredba o OVS MO, 8. čl.).

3.2.3 Kriminalistična policija

Policija je organ v sestavi Ministrstva za notranje zadeve. Svoje naloge opravlja na treh ravneh: na državni ravni je pristojna generalna policijska uprava, na regionalni ravni policijske uprave ter policijske postaje, ki neposredno opravljajo naloge policije na lokalni ravni (Zakon o policiji, 1., 4., 10. čl.). Čeprav je policija del varnostnih sil, mora pri preprečevanju in preiskovanju kaznivih dejanj kot eni izmed njenih nalog delovati tudi obveščevalno, kar ji v bistvu nalaga sama zakonodaja (Purg 2002, 153). A kljub temu slovenska zakonodaja izrecno ne opredeljuje policijske obveščevalne dejavnosti.

Kriminalistična policija je specializirana na področju zatiranja kriminalitete. Živimo v času, ko je kriminal v porastu bolj kot kdajkoli prej, še zlasti to velja za mednarodne organizirane združbe storilcev kaznivih dejanj. Ob tem pa ne preseneča dejstvo, da je boj zoper to težiščna naloga kriminalistične policije.

V primerih, ki jih določa 49. člen Zakona o policiji (Ur. l. RS 49/1998), lahko uporablja posebne ukrepe za pridobivanje informacij, kot so tajno opazovanje in sledenje z uporabo tehničnih sredstev za dokumentiranje, tajno policijsko delovanje, tajno policijsko sodelovanje ter prirejene listine in identifikacijske oznake.

Še posebno pomembno je sodelovanje med policijo in sodnimi organi na področjih, ki se nanašajo na preprečevanje kaznivih dejanj in posledično izboljšanje varnosti v Sloveniji. Po Zakonu o kazenskem postopku (Ur. l. RS 63/1994) lahko preiskovalni sodnik na predlog državnega tožilca odredi uporabo naslednjih metod dela: nadzor telekomunikacij s prisluškovanjem in snemanjem, kontrola pisem in drugih pošilk, kontrola računalniškega sistema banke ali druge pravne osebe, ki opravlja finančno ali drugo gospodarsko dejavnost, ter prisluškovanje in snemanje pogovorov s privolitvijo vsaj ene osebe, udeležene v pogovoru (Zakon o kazenskem postopku, 150. čl.).

Ker kriminalisti pri preiskovanju nekaterih kaznivih dejanj uporabljajo nekatere posebne metode in sredstva dela, s tem posegajo v posameznikovo intimnost, to pa je tisto, kar jih povezuje z delom obveščevalni služb.

3.2.4 Svet za nacionalno varnost – SNAV

Subjekti obveščevalnega sistema so dolžni med seboj sodelovati, usklajevati dejavnosti in si pomagati v smislu zagotavljanja izmenjave podatkov, ocen in analiz. V ta namen Vlada RS imenuje Svet za nacionalno varnost kot usklajevalni, posvetovalni in usmerjevalni organ, aktivnosti za delovanje ter stališča SNAV pa operativno usklajuje njegov sekretariat (Odlok o Svetu za nacionalno varnost, 5. čl.). To pomeni, da SNAV usmerja in usklajuje delo predstavnikov služb za potrebe pravočasnega in kakovostnega odzivanja na vplive iz okolja na strateški ravni (Purg, 1995).

Deluje na podlagi usmeritev Odloka o Svetu za nacionalno varnost (Ur. l. RS 6/2001), ki je začel veljati februarja 2001. V okviru pooblastil sprejema odločitve o temeljnih vprašanjih celotnega nacionalnega varnostnega sistema ter v tem okviru pripravlja temeljne politike in strategijo delovanja obveščevalnih služb ter usklajuje in spremlja njihovo delo. SNAV vodi predsednik Vlade, prav tako pa Vlada RS imenuje in razrešuje tudi druge člane. To so: minister za obrambo, minister za notranje zadeve, minister za zunanje zadeve, minister za finance, minister za pravosodje, minister za okolje in prostor ter direktor Slovenske obveščevalno-varnostne agencije (Odlok o Svetu za nacionalno varnost, 3. čl.).

Pomembno je, da SNAV v obveščevalnem ciklusu igra vlogo naročnika in uporabnika zbranih podatkov obveščevalno-varnostnih služb, ki odražajo nacionalne interese. To pomeni, da hkrati predstavlja prvi člen, in sicer s svojo usmerjevalno vlogo, in zaključni člen, do katerega mora priti obveščevalni podatek (Purg 1995, 124).

3.2.5 Komisija za nadzor varnostnih in obveščevalnih služb

Obveščevalno-varnostne službe nastopajo v vlogi subjekta in objekta nadzora. Kot subjekt izvajajo nadzor tako nad posamezniki kot skupinami, ki lahko škodujejo varnosti države. Kot objekt nadzora so temu same izpostavljene in to v tistem delu, ko uporabljajo posebna sredstva in metode za pridobivanje podatkov (Anžič 1996). Zakonitost uporabe teh pa je ena izmed oblik nadzora nad delom obveščevalno-varnostnih služb. Posebne pristojnosti pri tem ima

Komisija za nadzor varnostnih in obveščevalnih služb, ki jo ustanovi Državni zbor.

Politično nadzorstvo nad dejavnostjo obveščevalnih služb je opredeljeno z Zakonom o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb (ZPNOVS), ki opredeljuje naslednje načelne vsebine: delovno področje Komisije, njeno sestavo, predmet nadzora in način dela Komisije ter sodelovanje Komisije z drugimi državnimi organi in subjekti obveščevalnega sistema.

Komisija lahko pri izvrševanju nadzora obveščevalnih služb vpogleda v dokumentacijo, ki se nanaša na uporabo posebnih oblik pridobivanja informacij v konkretnih zadevah, poleg tega pa si lahko ogleda naprave in prostore, ki se pri tem uporabljajo (Slovenska obveščevalno-varnostna agencija). Komisija izvaja nadzor tudi z obravnavo celovitega poročila o delu in o finančnem poslovanju posamezne nadzorovane obveščevalne službe v preteklem letu in program dela za tekoče leto. Omenjena dokumenta Komisiji predloži Vlada RS, o izvrševanju svojih dejavnosti pa mora nadzorovana služba komisiji poročati vsake štiri mesece (ZPNOVS, 15., 16., 17. čl.).

Glede na naravo delovanja obveščevalno-varnostnih služb kot takih, mora njihovo delo ostati tajno, nadzorstvo pa daje ljudem povratne informacije o rezultatih njihovega dela (Anžič 1996, 257).

4 SPLOŠNA ANALIZA SODOBNEGA OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNEGA SISTEMA HRVAŠKE

4.1 Organizacija sistema in njegova umeščenost v sistemu nacionalne varnosti

Sodobni pristop k razumevanju nacionalne varnosti Hrvaške temelji na izhodišču, da državnim institucijam varnosti, uresničevanje vlog in nalog v okviru varnostne politike ni le ena od dejavnosti, ampak so posebej organizirane za izvajanje te funkcije. Te namensko določene institucije, kot so oborožene sile, obveščevalno-varnostne službe, policija ter zakonodajna, izvršilna in sodna telesa, niso več ekskluzivne komponente v sistemu nacionalne varnosti, kar ne zmanjšuje njihove ključne vloge, temveč so sposobne sistematičnega in povezanega delovanja (Strategija nacionalne sigurnosti RH, 45. tč.).

V času demokratičnih procesov je na ozemlju Hrvaške deloval obveščevalno-varnostni sistem, kot je bil utemeljen in organiziran v nekdanji Jugoslaviji in ki je deloval v skladu s tedanjimi zakoni. Istočasno je Hrvaška začela oblikovati temelje organizacije in zakonske predpise lastnega obveščevalnega sistema, ki je bil grajen v skladu z novimi demokratičnimi vrednotami in funkcijami, ki izhajajo iz procesa osamosvajanja države. Poleg tega se je moral novodobni sistem odzvati na naloge, ki jih je naložil izbruh oboroženega upora dela srbskega prebivalstva in vojaška agresija na ozemlje Hrvaške. Iz omenjenega je razvidno, da je hrvaški obveščevalni sistem nastajal in se razvijal v posebnih okoliščinah (Žunec in Domišljanović 2000, 49–50).

Vse do leta 2002 je bil obstoj različnih obveščevalnih služb Hrvaške urejen z različnimi dokumenti, med katerimi jih precej ni bilo niti objavljenih. Ker takšen način urejanja področja državne varnosti ni nikakor primeren, je bil marca 2002 sprejet Zakon o varnostnih službah Republike Hrvaške (Zakon o sigurnosnim službama RH, NN 32/02) (Henigman 2006, 32). Za mlado demokratično državo, kot je Hrvaška, je še posebno pomembno, da si zagotovi učinkovito obveščevalno službo. V sistemu nacionalne varnosti je namreč ena izmed

ključnih subjektov, ki skrbijo za krepitev suverene in neodvisne države, ki želi uresničiti svoje nacionalne interese in cilje ter biti spoštovana in enakopravna država v mednarodnem okolju. Z omenjenim zakonom so bile ustanovljene tri obveščevalne službe, in sicer Obveščevalna agencija, Protiobveščevalna agencija (razlikovali sta se glede na geografske pristojnosti: obveščevalna dejavnost se je izvajala v tujini, protiobveščevalna pa doma) in Vojaška varnostna agencija. Z zakonom je bil ustanovljen tudi Svet za nacionalno varnost, s katerim je bilo izvedeno sodelovanje predsednika republike in Vlade RH pri usmerjanju dela obveščevalnih služb.

Današnji varnostno-obveščevalni sistem Hrvaške je bil reformiran junija 2006, ko je bila speljana še zadnja velika reforma celotnega obveščevalnega sistema. Prišlo je do sprejetja novega zakona na tem področju (Zakon o varnostno-obveščevalnem sistemu RH¹), s katerim sta bili ustanovljeni Varnostno-obveščevalna agencija in Vojaška varnostno-obveščevalna agencija. Zakon opredeljuje tudi druge strokovne službe, ki se ukvarjajo z obveščevalno dejavnostjo Hrvaške, vse skupaj pa bom predstavila v nadaljevanju naloge.

4.2 Analiza dela obveščevalno-varnostnih služb in drugih sodelujočih organov, ki so neposredno vključeni v obveščevalno-varnostni sistem Hrvaške

4.2.1 Sigurnosno-obavještajna agencija – SOA (Varnostno-obveščevalna agencija)

SOA predstavlja osrednjo civilno obveščevalno službo Hrvaške za zbiranje obveščevalnih podatkov doma in v tujini s političnega, gospodarskega, znanstveno-tehnološkega in varnostnega področja, ki so pomembni z vidika ohranjanja nacionalne varnosti, hkrati pa skrbi za njihovo analizo in oceno. Ustanovljena je bila skladno z Zakonom o varnostno-obveščevalnem sistemu iz leta 2006 oz. z združitvijo nekdanje Obveščevalne agencije in

¹ Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, NN 79/06.

Protiobveščevalne agencije, ki sta takrat z delom prenehali (Republika Hrvatska Sigurnosno-obavještajna agencija).

SOA z delovanjem na področju Hrvaške preprečuje kazniva dejanja, povezana z ogrožanjem ustavne ureditve oz. varnosti države. Ta so terorizem in druge oblike ekstremnega nasilja, delovanja tujih obveščevalnih služb, ogrožanje varnosti določenih oseb in objektov, poskusi nedovoljenega dostopanja v računalniške sisteme državnih organov, kadar zaposleni v državnih organih in javnih institucijah razkrijejo zaupne podatke, ter druga. Delovanje SOA v tujini pa je usmerjeno v preučevanje podatkov, ki se nanašajo na tuje države, mednarodne organizacije, politične in gospodarske zveze, skupine in osebe, katerih prikriti načrti in tajna delovanja so usmerjena na ogrožanje nacionalne varnosti (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 23. čl.).

Skrbi tudi za protiobveščevalno zaščito državljanov in institucij Hrvaške v tujini in v ta namen sodeluje z organizacijskimi enotami Ministrstva za zunanje zadeve. Aktivna je na področju mednarodnega sodelovanja, v obliki izmenjave obveščevalnih podatkov in opreme ter skupnega dela (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 48., 59. čl.).

SOA lahko državljanom začasno omeji temeljne ustavne pravice in svoboščine, z namenom uporabe tajnih oblik pridobivanja podatkov, vendar le v primeru, da teh ni možno pridobiti na drugačen način ali pa bi uporaba drugih postopkov škodila uspešnosti in učinkovitosti SOA (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 33. čl.).

4.2.2 Vojna sigurnosno-obavještajna agencija – VSOA (Vojaška varnostno-obveščevalna agencija)

VSOA pokriva področje vojaške obveščevalne dejavnosti v državi in zunaj nje. Organizirana je kot organ v sestavi Ministrstva za obrambo (MORH). Namenjena je za načrtovanje in izvajanje obveščevalne, varnostne in protiobveščevalne podpore MORH in OS RH pri obrambi obstoja, neodvisnosti, suverenosti in ozemeljske celovitosti Hrvaške. Z delom je pričela avgusta 2006, ko je stopil v veljavo Zakon o varnostno-obveščevalnem sistemu (ZVOS), in je

naslednica Vojaške varnostne agencije. VSOA ima nalogo, da analizira, obdeluje in ocenjuje podatke o vojskah in obrambnih sistemih tujih držav, o zunanjih pritiskih, ki lahko vplivajo na obrambno varnost ter o aktivnostih v tujini, ki so usmerjene k ogrožanju obrambne varnosti države. Zakon določa, da pri izvajanju te naloge sodeluje s pristojnimi službami Ministrstva za zunanje zadeve. Poleg obveščevalne dejavnosti opravlja tudi protiobveščevalno in varnostno, pri čemer zbira, analizira, obdeluje in vrednoti podatke, še posebno tiste, ki kažejo na namere, zmožnosti in načrte posameznikov, skupin in organizacij na ozemlju Hrvaške, katerih namen je ogrožanje obrambne moči države. Pooblastila, ki jih ima VSOA na ozemlju Hrvaške, lahko uporablja zgolj proti osebam, ki so zaposlene oz. so pripadnice MORH in OS RH. V primeru, da oceni, da je potrebno ukrepe, ki so predpisani v ZVOS, uporabiti proti drugim osebam, je o tem dolžna obveščati SOA in skupaj določita, kateri nadaljnji ukrepi so potrebni. Iz navedenega je razvidno, da SOA opravlja protiobveščevalno dejavnost tudi na obrambnem področju. VSOA sodeluje tudi pri zagotavljanju varnosti varovanih oseb, objektov in prostorov MORH in OS RH, ki jih določi pristojni obrambni minister, ter pri proizvodnji in skladiščenju vojaškega orožja in opreme (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sistavu RH, 24., 26., 46. čl.).

Ob napotitvi in sodelovanju na mirovnih operacijah in drugih podobnih aktivnostih v tujini ima VSOA naslednje naloge in pristojnosti: podaja obveščevalno-varnostno oceno aktivnosti, izvaja varnostno preverjanje kandidatov ter njihovo obveščevalno, protiobveščevalno in varnostno pripravo, sodeluje pri vodenju protiobveščevalne zaščite in obveščevalne podpore kandidatov v času bivanja v tujini ter izvaja varnostno-obveščevalni debriefing (Pravilnik o sudjelovanju pripadnika OS RH i državnih službenika i namještenika ministarstva u mirovnim operacijama i drugim aktivnostima u inozemstvu, 10. čl.).

Dejavnost SOA in VSOA temelji na Strategiji nacionalne varnosti, Obrambni strategiji, letnih usmeritvah za delo varnostnih služb, zakonih, zahtevah organov državne oblasti in zahtevah uporabnikov izdelkov varnostnih služb (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sistavu RH, 2. čl.).

V skladu z določbami novega zakona agenciji pridobivata varnostno-obveščevalne podatke z uporabo javnih virov, vzpostavitev stika in komunikacije z državljani, vpogledi v baze uradnih podatkov, ki jih vodijo državni organi, organi lokalne samouprave in pravne osebe, ter z uporabo tajnih ukrepov in postopkov, kamor sodita uporaba ukrepov za tajno pridobivanje podatkov s pomočjo tehničnih sredstev in uporaba ukrepov za prikrivanje ter zbiranje podatkov s pomočjo tajnih sodelavcev (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sistemu RH, 25. čl.). Ti ukrepi so določeni v 3. odstavku 33. člena ZVOS, in sicer: tajni nadzor telekomunikacijskih storitev, dejavnosti in prometa (vsebine komunikacij in njihovega načina, lokacije uporabnikov ter mednarodnih komunikacijskih povezav), tajni nadzor nad poštnimi in drugimi pošiljkami, tajni nadzor s tehničnim snemanjem notranjosti stavb, prostorov, predmetov, tajno sledenje in spremljanje s snemanjem oseb in njihove komunikacije v odprtih prostorih in javnih krajih ter tajni nakup predmetov in dokumentov. O uporabi teh odloča pristojni sodnik Vrhovnega sodišča RH na podlagi pisnega predloga direktorja obveščevalne službe (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sistemu RH, 36. čl.).

Parlamentarni nadzor nad agencijama izvaja Sabor, neposredno preko odbora, pristojnega za nacionalno varnost, in Sveta za državljanski nadzor obveščevalnih agencij ter Urada Sveta za nacionalno varnost, ki izvaja strokovni nadzor. Odbor za nacionalno varnost obravnava poročila o delu in uporabljenih ukrepih tajnega pridobivanja podatkov obveščevalnih agencij in predsednika Vrhovnega sodišča. Poleg tega je pristojen za zasliševanje zaposlenih o zakonitosti dela obveščevalnih agencij, preučevanje uporabe finančnih in drugih sredstev, obravnavo poročila Varuha človekovih pravic, ki se nanaša na zaščito temeljnih pravic državljanov med postopki obveščevalnih agencij, ter obravnavo dela obveščevalnih agencij v zvezi z zunanjo politiko RH (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sistemu RH, 105. čl.).

Agenciji sta dolžni zbrane informacije in splošno oceno varnostnih razmer posredovati predsedniku republike, predsedniku Vlade RH, predsedniku Sabora in Uradu sveta za nacionalno varnost. VSOA je dolžna poročati tudi ministru za obrambo in načelniku Generalštaba OS, če se podatki nanašajo na njihovo

delo. Prav tako velja tudi za pristojne ministre in druge državne funkcionarje (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 55. čl.).

4.2.3 Vijeće za nacionalno sigurnost – VNS (Svet za nacionalno varnost)

VNS razpravlja o vprašanih dela obveščevalnih agencij, ministrstev in drugih organov na področju nacionalne varnosti in izdaja letne smernice za delo teh služb; o vprašanih načina sodelovanja predsednika republike in Vlade RH glede usmerjanja služb; o vprašanih sodelovanja agencij s pristojnimi službami drugih držav; določa ukrepe, ki jih lahko sprejmeta predsednik republike in Vlada na podlagi rezultatov nadzora služb; določa predlog višine sredstev, namenjenih za delo agencij ter obravnava preostala vprašanja v zvezi z njunim delom (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 3. čl.).

VNS sestavljajo predsednik republike in predsednik Vlade RH, član Vlade RH, pristojen za nacionalno varnost, ministri za obrambo, zunanje, notranje zadeve in pravosodje, svetovalec predsednika republike za nacionalno varnost, načelnik Generalštaba OS RH, direktorja SOA in VSOA ter predsednik Urada VNS. Pri delu VNS sodeluje tudi predsednik Sabora, v času vojne oz. njene neposredne nevarnosti pa tudi predsednik parlamentarnega odbora za nacionalno varnost ter gospodarski in finančni minister (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 4. čl.).

Urad Sveta za nacionalno varnost² opravlja strokovne in administrativne zadeve VNS in Sveta za koordinacijo varnostno-obveščevalnih agencij in naloge, ki predsednikoma republike in Vlade omogočajo nadzor nad delovanjem subjektov obveščevalnega sistema (na podlagi delovanja obveščevalnih agencij pripravlja periodična poročila in strateške ocene za potrebe obeh predsednikov). Je tudi osrednji državni organ na področju informacijske varnosti državnih organov, z določanjem oz. usklajevanjem ukrepov in standardov te. UVNS na ta način prispeva k zaščiti interesov nacionalne varnosti, ki se nanašajo na blaginjo,

² Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost (UVNS).

dobrobit, svobodo in varnost vseh državljanov, to pa pomeni zagotovitev prihodnosti Hrvaške (Republika Hrvatska Ured vijeća za nacionalnu sigurnost).

Ena od osrednjih nalog UVNS je tudi strokovni nadzor nad delom obveščevalnih agencij. V tem okviru UVNS spremlja zakonitost in učinkovitost delovanja služb, doseganje predpisanih ciljev in obsega dela, uporabo ukrepov tajnega zbiranja podatkov in sodelovanje med agencijama. O vseh svojih ugotovitvah poroča predsedniku republike in predsedniku Vlade RH, predvsem z namenom zagotavljanja zaščite ustavnih pravic pri zagotavljanju varnosti države (Republika Hrvatska Ured vijeća za nacionalnu sigurnost).

4.2.4 Savjet za koordinaciju sigurnosno-obavještajnih agencija (Svet za koordinaciju varnostno-obveščevalnih agencij)

Kot sem že omenila, VNS omogoča sodelovanje predsednikov republike in Vlade RH v zvezi z usmerjanjem dela obveščevalnih agencij, za operativno usklajevanje dela agencij in drugih delov obveščevalnega sistema pa je zadolžen Svet za koordinaciju varnostno-obveščevalnih agencij, in sicer na podlagi odločitev, ki jih sprejme VNS. Svet za koordinaciju varnostno-obveščevalnih agencij tako izvaja odločitve VNS, posreduje predloge in tudi sam sprejema ukrepe za izboljšanje učinkovitosti dela agencij ter podaja mnenje o varnostno-obveščevalnem sodelovanju s tujimi službami (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 5. čl., 1. odstavek).

Sestavljajo ga član Vlade RH, pristojen za nacionalno varnost kot predsednik Sveta, svetovalec predsednika republike za nacionalno varnost, predstojnik UVNS in direktorja obveščevalnih agencij. Po potrebi na sejah sveta sodelujejo še delavci pravosodnih, policijskih, inšpekcijskih, nadzornih in drugih institucij (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 5. čl., 2. odstavek).

Sodelovanje in izmenjava informacij med obveščevalnimi službami poteka na rednih in izrednih sejah Sveta za koordinaciju varnostno-obveščevalnih agencij, na predlog njegovih stalnih članov (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 5. čl., 4. odstavek).

4.2.5 Zavod za sigurnost informacijskih sustava – ZSIS (Inštitut za varnost informacijskih sistemov)

ZSIS je osrednji državni organ za izvajanje tehnične podpore v zvezi z varnostnimi standardi na področju informacijske varnosti državnih organov, organov lokalne samouprave, organizacij z javnimi pooblastili, ki pri svojem delovanju uporabljajo tajne in druge podatke in fizičnih oseb, ki imajo dostop oz. poslujejo s tajnimi podatki (Zakon o informacijski sigurnosti, 17. čl.).

Njegovo delovno področje zajema varnostno akreditacijo informacijskih sistemov, upravljanje s kripto materiali, ki se uporabljajo pri izmenjavi tajnih podatkov, ter koordinacijo preprečevanja in odzivanja na varnostne grožnje informacijske varnosti. Izvaja tudi razvoj novih tehnologij za varovanje tajnih podatkov in izdaja certifikate za njihovo uporabo, v skladu z mednarodnimi varnostnimi sporazumi (Zakon o sigurnosno-obavještajnom sistavu RH, 14. čl.).

4.2.6 Operativno-tehnički center za nadzor telekomunikacija – OTC (Operativno-tehnični center za nadzor telekomunikacij)

OTC izvaja ukrepe tajnega nadzora telekomunikacij (npr. prisluškovanje telefonom, mobitelom, slike nadzornih kamer, nadzor e-pošte) in v navezi s ponudniki telekomunikacijskih uslug zagotavlja tehnično podporo obveščevalnim službam, policiji, preiskovalnemu sodniku in državnemu tožilcu (Zakon o kaznem postopku, 193. čl.). Pri tem lahko opravi npr. vpogled v določen podatek, kdaj in kdo nas je poklical, kje smo se nahajali, in sicer brez odločbe sodišča, popolnoma neodvisno. Tako zbrane osebne podatke nadalje uporabijo kot dokaz v kazenskem postopku.

Med leti 2002 in 2006 je bil OTC organiziran znotraj Protiobveščevalne agencije, po spremembi zakonodaje pa je začel delovati kot ločena služba znotraj obveščevalnega sistema, sklicujoč se na določbe ZVOS.

5 SPLOŠNA ANALIZA OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNEGA SISTEMA BiH

5.1 Organizacija sistema in njegova umeščenenost v sistemu nacionalne varnosti

Glede na to, da je bila BiH ena najrevnejših republik nekdanje Jugoslavije in da še danes ostaja ena najrevnejših držav v Evropi, je presenetljivo, kako je napredovala na številnih področjih, v bližnji preteklosti pa še zlasti na področju varnosti. Za pomembne premike je v prvi vrsti poskrbela mednarodna skupnost, ki nosi odgovornost za politično ureditev in kasnejši razvoj BiH. Zaradi vpliva več zelo kompleksnih družbeno-političnih dejavnikov, med katerimi sta na prvem mestu etnična heterogenost družbe in nacionalizem, so bila v BiH politična dogajanja v procesu preoblikovanja države specifična. Tako je po koncu vojne BiH ostala administrativno razdeljena na dva dela (Federacija BiH in Republika Srbska), kar pa močno slabi državno kakovost ter enotnost in celovitost BiH, v kateri je problem heterogenosti etnične strukture še posebno občutljiv.

V ta institucionalno in politično zmedena razmerja v BiH se je mednarodna skupnost tokrat vmešala s predlogom ukrepov ter ustavnih in zakonskih reform, ki so nujni za nadaljnji razvoj kot tudi prihodnost države, ki je v EU. Kot eden zadnjih ukrepov na področju krepitve enotne države je prav vzpostavitev unitarnega nacionalno-varnostnega sistema BiH. Obe omenjeni entiteti namreč delujeta kot suvereni državno-pravni celoti, ki imata pravico vzpostavljati vsaka svojo parlamentarno oblast, sodstvo in, ki sta imeli tudi svoj varnostni sistem (vojska, mejna policija, obveščevalno-varnostne službe). Še vedno pa ni razvidno ali bo dejansko prišlo do napovedane reforme policijskih sil, ki ji ni videti konca. Te so organizirane na ravni obeh sestavnih delov BiH, po novem predlogu, za katerega se zavzema mednarodna skupnost, pa naj bi bila policija podrejena skupnemu notranjemu ministrstvu BiH in bi kot taka prehajala obstoječo mejno črto med entitetama.

Tudi ukrepi na področju obveščevalne dejavnosti so se končali v skladu s suverenostjo in teritorialno celovitostjo BiH, torej z združitvijo institucij, ki so delovale iz entitet v centraliziran obveščevalno-varnostni sistem. Reforma obveščevalno-varnostnih služb BiH je bila tudi eden od osnovnih pogojev za začetek pogajanj o stabilizaciji in sprejemu države v EU. Mednarodna skupnost si je v sodelovanju z domačimi politikami močno prizadevala, da bi do združitve prišlo čim prej, a so prve pobude o tem sledile šele leta 2002, vse v smeri učinkovitejšega in organiziranega boja proti grožnjam mednarodnega organiziranega kriminala in terorizma.

Danes se od obveščevalnih služb BiH, ki so dobile pomembno mesto v državi in v celotni regiji, pričakuje, da v sodelovanju z drugimi institucijami varnostnega sistema na območju BiH in v tujini izvaja aktivnosti v skladu z določbami domačih in tujih strokovnjakov, ki so jih realizirali z zakonodajo.

V BiH se z obveščevalno-varnostno dejavnostjo trenutno ukvarjata dve službi: Obveščevalno varnostna agencija BiH in Vojaško-obveščevalna služba OS BiH, ki je organizirana kot poseben rod OS BiH.

5.2 Analiza dela obveščevalno-varnostnih služb in drugih sodelujočih organov, ki so neposredno vključeni v obveščevalno-varnostnih sistem BiH

5.2.1 Obavještajno sigurnosna/bezbjednosna agencija BiH – OSA/OBA (Obveščevalno-varnostna agencija BiH)

OSA je civilna obveščevalno-varnostna institucija, ki je nastala z reorganizacijo civilnih obveščevalno-varnostnih služb, katere so delovale v okviru entitet – Federacije BiH in Republike Srbske. OSA ima status pravne osebe, pri svojem delu pa je samostojna in neodvisna od državnih organov, političnih strank in drugih subjektov. Na podlagi IV. 4.a člena Ustave BiH je Parlamentarna skupščina BiH na seji predstavnikov doma narodov dne, 22. 3. 2004, sprejela Zakon o obveščevalno-varnostni agenciji BiH (Zakon o obavještajno-

sigurnosnoj agenciji BiH, Sl. glasnik 12/04), ki predstavlja temelj za reforme na tem področju. Ob tem je treba poudariti, da OSA opravlja tovrstno dejavnost tudi skladno z določbami Ustave BiH, še posebno pa upošteva načela Evropske konvencije o zaščiti človekovih pravic in svoboščin ter mednarodne pogodbe in sporazume, h katerim je pristopila. Z delom je pričela 1. 4. 2004, sedež OSA pa je v Sarajevu (Zakon o obaveštajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 1., 2., 3. čl.).

OSA s svojim delovanjem zbira podatke v zvezi z ogrožanjem varnosti BiH znotraj in zunaj nacionalnega ozemlja, jih analizira, vrednoti in posreduje predstavnikom najvišjih državnih institucij. Ravno tako je v njeni pristojnosti, da sodeluje z drugimi državnimi uradniki, vse z namenom preprečevanja ogrožanja varnosti. Zakon med oblike groženj varnosti šteje grožnje suverenosti, ozemeljske celovitosti in ustavne ureditve države, njene gospodarske stabilnosti in prav tako grožnje globalne varnosti, ki so škodljive z vidika zagotavljanja varnosti BiH in regije (Zakon o obaveštajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 5. čl.).

Zakon obsega 109 členov, razdeljenih v 11 poglavij. Področje upravljanja in nadzora dela OSA je precej obširno in natančno razdelano. Zunanje izvajanje upravljanja in nadzora agencije predstavljajo Predsedstvo BiH, Svet ministrov, predsedujoči Svetu ministrov, Izvršni obveščevalni odbor in Varnostno-obveščevalna komisija Parlamentarne skupščine BiH.

Predsedstvo BiH obravnava letni program obveščevalne politike, ki vsebuje smernice dela OSA. Program nadaljnjega dela pripravi Svet ministrov, sprejme pa ga Parlamentarna skupščina BiH. Obravnava tudi letno poročilo o delu in pregleduje stroške OSA. Svet ministrov je poleg omenjenega zadolžen tudi za določanje splošno veljavnih načel koordiniranja in pomoči med OSA in drugimi institucijami BiH. Predsedujoči Svetu ministrov usklajuje aktivnosti OSA in je odgovoren za izvrševanje njenega dela v okviru obveščevalne politike. Prav tako je dolžan zagotoviti nadzor nad zakonitostjo dela OSA, vključno z nadzorom nad doseganjem ciljev, ki sovpadajo z delokrogom dela OSA. S ciljem omogočiti Svetu ministrov učinkovito koordinacijo obveščevalnih zadev, predsedujoči Svetu ministrov ustanovi Izvršni obveščevalni odbor (Zakon o obaveštajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 7.–17. čl.).

Parlamentarni nadzor nad OSA izvajata Predstavniški dom in Dom narodov Parlamentarne skupščine BiH preko Varnostno-obveščevalne komisije na način, da dosledno preverja poročila Predsedujočega in generalnega direktorja OSA o delu in njegovih stroških. Komisija ima 12 članov, po 6 iz vsakega doma (Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 18. čl.). V nadaljevanju poglavja bom na kratko predstavila vsebino njenega dela.

Izvajanje notranjega vodenja in nadzora OSA pa pokrivata generalni direktor agencije oz. njegov namestnik in glavni inšpektor.

OSA vodi direktor, ki ga postavlja in odstavlja Svet ministrov na predlog predsedujočega in po posvetovanju s člani Predsedstva, Izvršnega odbora in Varnostno-obveščevalne komisije. Na to funkcijo je imenovan na podlagi njegovega znanja, izkušenj in strokovnih referenc in ne na podlagi politične pripadnosti ali lojalnosti posamezni etnični skupini. Odgovoren je za strokovno, učinkovito in pravočasno izvedbo nalog OSA, ki so določene z zakonom (Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 24., 25., 27. čl.).

Glavni inšpektor zagotavlja izvajanje notranjega nadzora OSA na lastno pobudo ali na zahtevo predsedujočega, Izvršnega odbora, Varnostno-obveščevalne komisije, generalnega direktorja ali na direktno zahtevo oškodovanca. Dvakrat letno pripravi poročilo o pritožbah zoper OSA, njihovem reševanju ter ustreznih ukrepih, ki ga predloži komisiji (Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 33. čl.).

Na podlagi posvetovanja med ministrom za zunanje zadeve BiH in predsedujočim Svetu ministrov lahko slednji OSA odobri sklepanje sporazumov z institucijami tujih držav oz. mednarodnih organizacij, s ciljem izmenjave informacij pri izvajanju skupne varnostne politike ter vzpostavitve tehničnega in izobraževalnega sodelovanja (Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 70. čl.).

Z zakonom je tudi določeno, da se na območju države ne sme ustanavljati drugih organizacijskih oblik, katerih namen je civilno-obveščevalno delovanje.

5.2.2 Vojnoobavještajna služba Oružanih snaga BiH – VOS (Vojaškoobveščevalna služba oboroženih sil BiH)

VOS je služba, ki deluje kot samostojni rod OS BiH, katere namen in cilj je zbiranje ter obdelava strateških podatkov o drugih državah in njihovih OS. Njeno osnovno pravno podlago predstavlja Zakon o obrambi (Zakon o odbrani Bosne in Hercegovine, S. glasnik 88/05), ki le v splošnem opredeljuje vojaško-obveščevalne zadeve.

Zakon o obrambi navaja, da VOS pri opravljanju svojih nalog aktivno sodeluje s civilno obveščevalno-varnostno agencijo, saj od nje pridobiva določene podatke, ki predvidevajo uporabo posebnih metod in tehničnih sredstev, ki jih te službe uporabljajo. VOS namreč ne razpolaga s pravico in možnostjo uporabe vseh tajnih oblik pridobivanja podatkov in preiskovalnih dejanj. Aktivnosti sodelovanja izhajajo iz sporazuma, ki ga podpišeta minister za obrambo BiH in generalni direktor Obveščevalno-varnostne agencije BiH (Zakon o odbrani BiH, 9. čl.).

Službi poveljuje minister za obrambo, ki prav tako načrtuje in kontrolira izvajanje vseh vojaško-obveščevalnih aktivnosti vezanih na OS. Minister za obrambo ima dva namestnika: za upravljanje s človeškimi, finančnimi in materialnimi viri ter za obrambno politiko in planiranje. Vojaško-obveščevalne zadeve in varnost države so v pristojnosti slednjega (Zakon o odbrani BiH, 15., 16., 19. čl.).

VOS je postala tudi neposredno vključena v izvajanje strategije BiH za boj proti terorizmu, čigar okoliščine zahtevajo sprotno prilagajanje doktrinarnih dokumentov ter ustrezno usposabljanje in opremljanje pripadnikov VOS pri izvajanju vojaških operacij za podporo miru, v luči boja proti mednarodnemu terorizmu.

Poleg VOS se z obveščevalno dejavnostjo na tem področju ukvarja tudi Sektor za obveščevalno-varnostne zadeve ustanovljen v okviru Ministrstva za obrambo, v sestavi Skupnega štaba OS BiH pa Uprava za obveščevalne naloge in varnost, ki je primarno odgovorna za doktrinarno-razvojne dejavnosti in praktično uporabo smernic, načrtov in programov, ki so ključnega pomena za

varnostno-obveščevalno pripravljenost OS. V okviru operativnega poveljstva deluje še Oddelek za operativne, obveščevalno-varnostne zadeve in usposabljanje, ki je odgovoren za koordinacijo obveščevalnih zadev z drugimi funkcijami te enote (Dzumba 2009).

5.2.3 Izvršni obavještajni odbor (Izvršni obveščevalni odbor)

Poleg predsedujočega Svetu ministrov Izvršni obveščevalni odbor sestavljata dva njegova namestnika ali dva ministra v okviru Sveta ministrov in kot tak predstavlja vse tri narode, ki so združeni v BiH. Naloge in pristojnosti Izvršnega obveščevalnega odbora so naslednje: svetovanje predsedujočemu za kakovostno in učinkovito izvedbo nalog v zvezi z delovanjem OSA, predhodno obravnavanje vseh zadev in ukrepov, ki spadajo v delovno področje Sveta ministrov in se nanašajo na celotno delo OSA, pred vsakim rednim zasedanjem Sveta ministrov, reševanje odprtih medresorskih vprašanj v zvezi z obveščevalno-varnostnim področjem, glasovanje o vseh predlogih, ki jih predloži predsedujoči na svojo pobudo ali na pobudo kateregakoli člana Izvršnega obveščevalnega odbora. Prav tako pregleduje poslovna poročila, ki jih redno pošiljajo predsedujoči, generalni direktor in glavni inšpektor o svojem delu in delu OSA. Hkrati pa člani Izvršnega obveščevalnega odbora ne smejo dajati navodil ali drugače usmerjati dela generalnega direktorja, njegovega namestnika ali drugih zaposlenih v OSA (Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH, čl. 12.–16.).

Pri njihovem delu jih 17. člen Zakona o obveščevalno-varnostni agenciji BiH zavezuje k popolni molčečnosti v zvezi s podatki, ki so službene, vojaške ali državne skrivnosti, do katerih so imeli direkten dostop v času članstva. Vse obveznosti članov ostajajo v veljavi, četudi preneha njihovo članstvo v Izvršnem obveščevalnem odboru.

5.2.4 Sigurnosno-obavještajna komisija Parlamentarne skupštine BiH (Varnostno-obveščevalna komisija Parlamentarne skupščine BiH)

Varnostno-obveščevalna komisija Parlamentarne skupščine BiH ima predvsem naslednje pristojnosti oz. naloge:

- izvaja stalen nadzor nad zakonitostjo dela OSA,
- v postopku imenovanja generalnega direktorja OSA in njegovega namestnika poda mnenje o izboru kandidata,
- obravnava poročila predsedujočega Svetu ministrov glede zadev, ki so v njegovi pristojnosti, vključno z ukrepi za odpravo morebitnih zlorab, ugotovljenih med inšpekcijskim pregledom, revizijo ali preiskavo,
- obravnava poročila generalnega direktorja o oceni stroškov OSA ter zlasti analizira način porabe proračunskih sredstev,
- daje mnenje k predlogu dodeljevanja prostih denarnih sredstev, ki jih prejme OSA (Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 19. čl.).

V kolikor Varnostno-obveščevalna komisija sumi, da je storjen prekršek v zvezi z delom OSA, sproži preiskavo, pri čemer lahko zaslišuje zaposlene delavce in ima dostop do ustrezne dokumentacije OSA. Če ugotovi, da deluje nezakonito, pozove predsedujočega Svetu ministrov ali generalnega direktorja OSA, da sprejme potrebne ukrepe in ugotovi odgovornost oseb ter o tem obvesti Varnostno-obveščevalno komisijo (Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 20. čl.).

Člani Varnostno-obveščevalne komisije morajo med opravljanjem službene dolžnosti in tudi po tem ohraniti zaupnost podatkov, do katerih so imeli pravico dostopa in uporabe. Z vidika zaščite javnega interesa lahko Varnostno-obveščevalna komisija odredi odpravo tajnosti podatkov po predhodnem soglasju najmanj osmih članov le-te (Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH, 22. čl.).

6 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA OBLIKOVANJE OBVEŠČEVALNO-VARNOSTNIH SISTEMOV: PRIMERJAVA MED SLOVENIJO, HRVAŠKO TER BIH

6.1 Politični sistem

Na osnovi pregleda obveščevalno-varnostnih sistemov obravnavanih držav in posameznih primerov njihovega razvojnega procesa lahko velike spremembe v obveščevalnih službah zagotovo pripišemo vzročno-posledični povezavi med njimi in političnim sistemom. Dogajanja na prostoru nekdanje Jugoslavije, ko so varnostno-obveščevalne službe delovale na osnovi tajne zakonodaje, sodišče kot oblika nadzora pa je bilo izključeno, kažejo, da je bilo oblastnikom v minulem obdobju totalitarizma praktično dovoljeno vse. Obveščevalna dejavnost je bila predvsem v funkciji politične policije oz. zbiranja podatkov o ljudeh nevšečnih političnih pripadnosti znotraj državnih meja. Komunistična oblast je s svojimi idejnimi pogledi in političnimi odločitvami omogočila vzpostavitev in delovanje takšne oblike obveščevalne službe.

V luči načela enotnosti oblasti je bilo delovanje političnega in varnostnega sistema v rokah Komunistične partije, ki ni bila pripravljena deliti oblasti med posamezne veje državne oblasti. Komunistična partija kot monopolna oblastna struktura na oblasti ni dopuščala sodišč kot neodvisnih in samostojnih organov države. Zaradi tega načela so bila sodišča v prejšnjem komunističnem režimu zgolj obrobni igralci na političnem odru, njihova temeljna naloga pa je bila likvidacija storilcev političnih kaznivih dejanj in ne reševanje nastalih sporov z uporabo zakona (Šturm 1998, 79). Metode tajnega zbiranja podatkov (npr. tajne preiskave stanovanj, tajno prisluškovanje v prostoru, odpiranje pisem in drugih pošiljk idr.), ki so se jih službe posluževale, so se v procesu spreminjanja političnega sistema držav pokazale kot še posebno problematične, predvsem z vidika kršenja človekove pravice. Bistveno vlogo pri tem je imela tajna politična policija, ki je bila vseskozi podrejena vladajoči Komunistični partiji in je izvajala njene odločitve, partija pa ji je namenjala posebno pozornost. Na voljo ji je

dajala skoraj neomejene pristojnosti in materialna sredstva, posebne kadre ter privilegiran položaj v sistemu (Purg 1995, 72).

6.1.1 Slovenija

Slovenija je svojo prvo Ustavo samostojne in neodvisne republike dobila 23. 12. 1991, hkrati z novim konceptom pa je prišlo do sprememb državne ureditve: postala je parlamentarna demokracija. Ta datumska prelomnica je prinesla konec obdobja diktature, ko ni bilo nobene svobode političnega mišljenja in – kljub formalno pravni možnosti za njen razvoj – nobene demokracije. Za razliko od načela enotnosti oblasti prejšnjega enostrankarskega sistema, parlamentarni politični sistem temelji na enakopravnosti različnih vej oblasti, med katere je porazdeljena moč sodobne države. V tej zvezi je Slovenija pravna država, ki zagotavlja z ustavo varovane pravice in svoboščine njenih državljanov, nasproti nepravnemu izvajanju državne oblasti (Ustava RS, 2., 3., 5. čl.).

Organizacija oblasti, ki je v novi ustavni ureditvi bistveno drugačna kot v prejšnjem režimu, odločilno vpliva tudi na sam sistem obveščevalno-varnostnih služb ter na to, kakšna sta njihova vloga in pomen, ki ju imajo v državi. Ta ni več v funkciji zagotavljanja interesov le ene politične stranke, temveč v funkciji zagotavljanja nacionalnih interesov in ciljev (Purg 1995, 102). Glede na področje dela obveščevalnih služb, ki se je preneslo iz notranjega na zunanje, menim, da je to pomemben korak pri oblikovanju sodobnega obveščevalnega sistema Slovenije, kot ga poznamo danes in je pomembno vplival na nadaljnje organizacijske ter funkcionalne spremembe celotnega sistema.

Ureditev področja zakonodaje, ki se dotika obveščevalne dejavnosti, zagotavlja temelj zakonitega dela obveščevalni služb in doseganja dobrih rezultatov, v obojestransko zadovoljstvo z državljani. Predvsem bi v tej zvezi omenila načelo zakonitosti, ki pomeni, da so se vsi državni organi pri svojem delovanju dolžni ravnati skladno z obstoječo ustavo in zakoni. Obveščevalne službe to načelo redno spoštujejo, predvsem se v tem kontekstu poudarja problem ustreznega varstva človekovih pravic in svoboščin. Ta problematika je neposredno povezana z uporabo posebnih metod in sredstev dela služb, s katerimi vanje

posegajo, vendar to počnejo izključno na način in pod pogoji, ki jih določa zakon.

Vprašanje varovanja posameznikovih pravic in svoboščin ter zakonitosti dela obveščevalno-varnostnih služb je v demokratičnih državah v neposredni povezavi z nadzorom zakonodajne, izvršilne in sodne veje oblasti nad njihovim delom, ta pa je sorazmeren z zaupanjem javnosti v učinkovitost opravljanja njihovih nalog.

6.1.2 Hrvaška

Nastajanje obveščevalno-varnostnega sistema Hrvaške opredeljujejo močni zunanji in notranji politični dejavniki, ki so bili posledica splošne politične situacije nekdanje Jugoslavije. Na eni strani rast (veliko)srbske moči s pripravami na oborožen upor tistih, ki so bili privrženi ideji o Veliki Srbiji, na drugi strani spodbujanje avtokratskega vodenja družb ter vrsta negativnih dejavnikov, ki so otežili proces utrjevanja demokracije – so korenito posegli v nastajanje obveščevalno-varnostnega sistema Hrvaške, s postavljanjem organizacijskih in varnostnih ovir (Žunec in Domišljanović 2000, 52).

Notranjepolitično življenje Hrvaške po osamosvojitvi leta 1991 je bilo torej zaznamovano z organizacijo državne oblasti v obliki polpredsedniškega sistema ter posledično s širokimi pooblastili takratnega predsednika Franja Tuđmana. Široka pooblastila predsednika republike so bila še posebno razvidna v razmerju do Vlade, saj je imel v dualizmu izvršilne oblasti predsednik absolutno prevlado. Hrvaško vlado je prvo desetletje samostojnosti vodil Tuđmanov HDZ (Hrvatska demokratska zajednica), po katerem je država tudi dobila polpredsedniški sistem. Zaradi pretirane koncentracije pristojnosti v rokah predsednika republike je Vlada RH v glavnem samo izvajala njegove odločitve, omejena pa je bila tudi samostojnost Sabora pri izvajanju zakonodajne oblasti na račun zakonske moči predsednika, ki jo je imel v času vojne. Prav tako so se v času vladavine Franja Tuđmana dogajali tudi politični posegi v medije, ki niso bili naklonjeni vodilni HDZ (Lajh 2001, 61–62).

V takšnih razmerah politične, varnostne in družbene negotovosti je v državi prišlo do ustanavljanja obveščevalno-varnostnih organizacij v okviru strank. Tako je bilo tudi v primeru HDZ, ki je med svojim delom prihajala do tajnih podatkov in o njih preko strankarskih kanalov obveščala svoje vodstvo. Kvaliteta in verodostojnost obveščevalnih podatkov, pridobljenih od strankarskih uradnikov, je bila zaradi nestrokovnega načina dela in njihove neustrezne obdelave zelo nizka. Podatki so bili v glavnem nepreverjeni, neobdelani in predvsem usmerjeni na politično diskvalifikacijo (Žunec in Domišljanović 2000, 53).

Zaradi velike in pogoste politične manipulacije, zastoja v razvoju moderne civilne družbe ter njenega gospodarskega upadanja je nezadovoljstvo ljudi s trenutno politiko raslo in to je tudi glavni razlog za uspeh parlamentarnih volitev, izvedenih leta 2000, ki so prekinile desetletno vladavino HDZ. Istega leta je RH z ustavnimi spremembami uvedla parlamentarni sistem organizacije državne oblasti, ki je prinesel predvsem delitev pristojnosti, ki so bile doslej v rokah predsednika republike, med predsednika republike in vlado (Lajh 2001, 62).

V letih po parlamentarnih volitvah 2000 je Hrvaška doživela bistvene spremembe tudi v razvoju obveščevalno-varnostnega sistema. Izvedena je bila vrsta zakonskih, organizacijskih in kadrovskih sprememb, ki so nudile podlago za osnove novega obveščevalno-varnostnega sistema. Ključne težave pri tem so bile povezane s pomanjkanjem demokratičnih izkušenj in politične volje, da se ustvari sistem v skladu z demokratičnim načeli (Žunec in Domišljanović 2000, 54).

Ena od bistvenih novosti na tem področju je Zakon o varnostnih službah iz leta 2002, s katerim je država prvič vzpostavila parlamentarni in sodni nadzor nad delovanjem obveščevalnega sistema. Zaradi nedorečenosti in pomanjkljivosti v omenjeni zakonodaji ter posledično možnosti kršitev njenih določil pa je bil leta 2006 sprejet novi Zakon o varnostno-obveščevalnem sistemu, ki je hkrati pomenil začetek nove reorganizacije sistema.

6.1.3 BiH

Politična ureditev BiH je edinstvena in tudi prilagojena specifičnim zgodovinskim in družbenim okoliščinam, v katerih je nastajala. Kljub temu da so mednarodne mirovne sile dosegle veliko, BiH ostaja multietnična in versko raznolika država, sestavljena iz dveh entitet (Federacije BiH in Republike Srbske).

Moč oblasti v državi je razdeljena na podlagi etnične zasnove države, ob tem pa je izrazit nadzor mednarodne skupnosti. Njen temeljni cilj je združevanje nacionalnih interesov in najti pot do tega, da bo dosežen konsenz.

Povojna politična ureditev BiH, ki je zapisana v novi ustavi, uveljavljeni z Daytonskim sporazumom, določa dvodomni parlament in tripartitno predsedstvo, vendar pa imajo te centralne politične institucije le skromen vpliv na tri avtohtone narode v federaciji. Svojo ustavo ima tako tudi vsaka od entitet BiH, ki ureja organizacijo oblasti na ravni entitet. Na tleh današnje BiH pa je še vedno v veljavi njena prva novodobna ustava, ki jo je dobila ob odcepitvi iz Jugoslavije leta 1992 in predstavlja delno preoblikovan dokument na podlagi pretekle jugoslovanske ustave (Lajh 2001, 65) .

Prav tako je imela mednarodna skupnost glavno moč pri realizaciji številnih reform, ki so omogočile nadaljnjo demokratizacijo političnega sistema BiH. Na državnem nivoju so se razvile vse tri veje oblasti. Nosilca izvršilne veje oblasti sta Predsedstvo BiH in Svet ministrov. Predsedstvo BiH je kolektivni izvršilni organ, ki predstavlja šefa države in je sestavljen iz treh članov: Bošnjaka, Hrvata in Srba. Poleg predstavnških in protokolarnih funkcij vodi zunanjo politiko, izvršuje odločitve parlamentarne skupščine in imenuje predsedujočega Svetu ministrov. Svet ministrov sestavljajo predsedujoči in devet ministrov, njegova temeljna naloga pa je vodenje politik, ki so v pristojnosti ministrstev BiH. Ta so: Ministrstvo za zunanje zadeve, Ministrstvo za zunanjo trgovino in ekonomske odnose, Ministrstvo za finance in trezorje, Ministrstvo za komunikacije in promet, Ministrstvo za civilne zadeve, Ministrstvo za človekove pravice in begunce, Ministrstvo za pravosodje, Ministrstvo za varnost, Ministrstvo za obrambo. Svet ministrov Parlamentarni skupščini predlaga v sprejem zakone in druge akte, sam pa izvršuje njene odločitve (Vijeće ministara

Bosne i Hercegovine). Zakonodajno oblast BiH predstavlja skupščina, ki je dvodomna. Ima pristojnosti sprejemanja zakonodaje, sprejemanja proračuna za državne institucije, odločanja glede ratificiranja pogodb ter odločanja o preostalih zadevah, določenih z ustavo in skupnim sporazumom z obema entitetama. Ustavno sodišče BiH predstavlja splošno sodno oblast (Ustava BiH, 4., 5., 6. čl.).

Na mednarodni ravni je današnji prednostni zunanjepolitični cilj BiH vključitev v EU in NATO, zato se močno poudarja pomen sprememb in izboljšav, ki bi lahko vplivale na kakovost političnega sistema BiH, vključno z nacionalno-varnostnim sistemom. V tem političnem in reformnem procesu pa imajo pomembno vlogo predstavniki BiH, postavljeni s strani mednarodne skupnosti, ki nudijo podporo in ohranjajo nekakšno pozitivno perspektivo BiH v Evropski uniji.

Tako so si bili najpomembnejši uradniki enotni tudi glede reformiranja obveščevalnih služb, ki se je končalo z vzpostavitvijo obveščevalno-varnostnega sistema na centralni ravni. Po sprejemu ustrezne zakonodaje te sedaj delujejo v skladu z demokratičnimi standardi in lastno vizijo razvoja v smeri vključevanja v mednarodne skupnosti, predvsem v EU in NATO.

6.1.4 Primerjava

Na podlagi analize političnega sistema v povezavi z obveščevalnimi službami iz predhodnih poglavij sem ugotovila, da so organizacijske in vsebinske determinante obveščevalno-varnostnih sistemov precej odvisne od lastnosti političnega sistema, ki je uveljavljen v določeni državi. Obveščevalno-varnostne službe so njegov sestavni del, zaradi svojega področja dela pa jih lahko označimo za specifične institucije.

Tabela 6.1: Primerjalna tabela strukture obveščevalno-varnostnih sistemov

	SLOVENIJA	HRVAŠKA	BiH
Civilna obveščevalna služba	SOVA	SOA	OSA/OBA
Vojaška/obrambna obveščevalna služba	OVS MO	VSOA	VOS
Civilna varnostna služba	Kriminalistična policija MNZ		
Služba za usmerjanje in koordinacijo obveščevalno-varnostne dejavnosti	SNAV	UVNS, Svet za koordinacijo varnostno-obveščevalnih agencij	Izvršni obveščevalni odbor

Iz Tabele 6.1 je razvidno, da so vse tri države na podoben način organizirale obveščevalno-varnostni sistem. Praviloma obstajajo posebne civilne oziroma vojaške (obrambne) službe, ki opravljajo obveščevalno in protiobveščevalno dejavnost. Vidimo, da obveščevalne službe niso ločene glede na svoje geografske pristojnosti (delo v tujini – delo v domovini), ampak glede področja dela in vsebine, ki jo morajo raziskovati. V Sloveniji je hkrati ločena varnostna služba oziroma dejavnost, ki jo izvaja kriminalistična služba Ministrstva za notranje zadeve. Namenjena je izvajanju varnostno-preventivnih ukrepov, pri čemer uporablja policijska pooblastila. Drugi dve državi imata varnostno dejavnost združeno z obveščevalno. V BiH je vojaška obveščevalna služba (VOS) zaradi omejene uporabe posebnih metod in sredstev pridobivanja podatkov ves čas delno odvisna od civilne (OSA), zaradi česar obstaja jasna potreba po povezovanju vojaške obveščevalne službe s civilno.

Podatki iz tabele kažejo, da imata Slovenija in Hrvaška večje število služb, ki sestavljajo obveščevalno-varnostno skupnost. Primarni vzrok tiči v dejstvu, da Slovenija in Hrvaška veljata za državi z razvitim parlamentarnim in večstrankarskim sistemom, v katerem sta zakonsko urejena delovanje in nadzor

nad delom obveščevalnih služb, ki je zagotovljen preko posebnih parlamentarnih teles. Prav tako so v obveščevalno-varnostnem sistemu teh dveh držav izrednega pomena številni subjekti iz različnih resorjev, ki so pristojni za usmerjanje, usklajevanje in koordinacijo obveščevalnih služb. Izpostavila sem najpomembnejše, to je SNAV - Slovenija in UVNS ter Svet za koordinacijo varnostno-obveščevalnih agencij - Hrvaška.

V BiH je situacija bistveno drugačna, saj se država še vedno srečuje s problemi, ki kažejo na nedemokratičnost države. Največja ovira razvoju sicer demokratičnih institucij je pluralna družba, v kateri so te organizirane skladno z etničnimi razmerami, hkrati pa jim to ustava tudi dovoljuje. Prav nepripravljenost za sodelovanje pa je ključna šibkost večnacionalne države, ki je na zelo nizki ravni. Kljub temu sta NATO in EU kot pomembna politična partnerja dosegla veliko. Obveščevalno-varnostne službe BiH so se kljub federalni državi ureditvi in še navzočem nacionalizmu preoblikovale v enoten in nenacionalen sistem. Iz tabele lahko povzamem, da trenutno v državi delujeta dve obveščevalno-varnostni službi, ki med sabo tudi zelo tesno sodelujeta. Ker BiH na področju obveščevalnih služb nima organiziranih posebnih elementov vodenja in koordinacije obveščevalne dejavnosti, o tem odloča vodstvo države oziroma izvršna in zakonodajna veja oblasti. Izvršni obveščevalni odbor je le podpora odločanju pri vodenju obveščevalne dejavnosti.

Tabela 6.2: Primerjalna tabela obveščevalno-varnostnih služb glede na vrsto državnega organa, pod okriljem katerega delujejo

Obveščevalno-varnostna služba	Državni organ
SLOVENIJA	
SOVA	Vlada
OVS	Ministrstvo za obrambo
Kriminalistična policija	Ministrstvo za notranje zadeve
HRVAŠKA	

SOA	Vlada
VSOA	Ministrstvo za obrambo
BiH	
OSA/OBA	Svet ministrov
VOS	OS BiH

Položaj obveščevalnih služb v celovitem političnem sistemu se v teh državah bistveno ne razlikuje, saj so te organizirane znotraj posameznih struktur ali pa delujejo kot posebne vladne službe (glej Tabelo 6.2).

Civilne obveščevalne službe vseh treh držav so bile ustanovljene kot samostojne in relativno neodvisne institucije, za katere lahko rečemo, da nekako tudi zavzemajo osrednje mesto v strukturi obveščevalnega sistema. V Sloveniji in na Hrvaškem sta SOVA in SOA za svoje delo neposredno odgovorni Vladi, OSA/OBA – BiH pa Svetu ministrov.

OVS in VSOA sta vojaški obveščevalni službi. Ena slovenska, druga hrvaška, obe pa delujeta pod okriljem Ministrstva za obrambo. Vojaška obveščevalna služba BiH pa je bila izoblikovana v okviru Skupnega štaba OS BiH kot njihov samostojni rod.

Za urejanje varnostnih zadev v obveščevalno-varnostnem sistemu Slovenije pa je odgovorna kriminalistična policija, organizacijska enota Policije, ki je organ v sestavi Ministrstva za notranje zadeve.

Tabela 6.3: Primerjalna tabela političnih sistemov Slovenije, Hrvaške ter BiH

	Oblika političnega sistema
SLOVENIJA	Parlamentarni politični sistem
HRVAŠKA	Polpredsedniški, s sprejemom nove ustave (2001) je uvedla obstoječi parlamentarni politični sistem
BiH	Poseben primer politične strukture, ki temelji na etnični cepitvi države na dve entiteti

Vsebina Tabele 6.3 se nanaša na temeljne značilnosti političnega sistema, ki kot take odločilno vplivajo na snovanje in razvoj obveščevalnih služb. To je ključnega pomena predvsem z vidika področja dela, pristojnosti ter drugih organizacijskih sprememb, ki so jih te službe deležne.

Slovenija je kot prva, ki se je osamosvojila od takratne Jugoslavije, prešla na parlamentarni politični sistem. Če so bile obveščevalne službe v preteklosti vezane na interese le ene politične stranke, s ciljem zatirati lasten narod, so te sedaj v funkciji zagotavljanja javnega interesa. Na ta način se je bistveno spremenila tudi uporaba posebnih metod in sredstev delovanja ter nadzor nad njimi. Da pa bi bila oblast omejena, človekove pravice pa ustrezno zavarovane, je bilo treba izpeljati tudi pravno ureditev tega področja z ustrezno zakonodajo.

V primerjavi med Slovenijo in Hrvaško pa opazimo razliko, saj vidimo, da so se na Hrvaškem po osamosvojitvi odločili za polpredsedniško ureditev, v kateri vloga predsednika države kot bistvene razlike med eno in drugo obliko sistema ni samo častna, ampak veliko bolj nujna in pomembna. Največjo moč je dal takšen sistem predsedniku države, nato vladi in za njo parlamentu, ki sta dejansko le izpolnjevala njegovo voljo. To je zlasti pomembno z vidika vodenja in nadzora nad obveščevalnimi službami, pri čemer je imel vodilno vlogo prav predsednik države. Z novo ustavo (2001) pa je Hrvaška dotedanjo ureditev zamenjala z obstoječim parlamentarnim demokratičnim sistemom, ki je vsekakor stabilnejši. Ustava je z institutom delitve oblasti in ustrezno

zakonodajo preprečila neupravičeno poseganje v okvir človekovih pravic za namene obveščevalne dejavnosti.

Poseben primer pa je BiH, saj gre za državo, v kateri se prepletajo prvine, ki so značilne tako za demokratične kot nedemokratične družbe. Nad državo še vedno bdi mednarodna skupnost, ki je državo razdelila na dve entiteti in distrikt. Glavni vzrok temu je nacionalizem, ki se še vedno zelo pogosto pojavlja med ljudmi in politiki. Vsaka etnična skupina ohranja in izraža svojo lastno vero. Etnična oziroma verska raznolikost pa je v tem primeru pomenila tudi nedemokratično povezovanje politike in cerkve. Vse te težave vplivajo na politično situacijo v BiH, ki je nestabilna in kot taka onemogoča nadaljnji demokratični razvoj.

Ugotavljam torej, da je do velikih organizacijskih sprememb obveščevalnega sistema primerjanih držav prihajalo po osamosvojitvi in pozneje. Novosti v obveščevalno-varnostnih sistemih so pomembne predvsem zato, ker so prilagojene spremenjeni politični podobi držav, hkrati pa imajo drugačno vlogo in položaj na notranjepolitičnem in svetovnem področju. S spremembo političnih sistemov je do bistvenih sprememb in novosti prišlo tudi v zakonodaji, saj je bila dotedanja tajna zakonodaja neustrezna in v popolnem nasprotju z interesi in potrebami družbe.

6.2 Geostrateški položaj

Pomemben dejavnik, ki vpliva na vedenje držav, je gotovo tudi okolje, v katerem se nahajajo, kar pomeni, da je prav geostrateški položaj eden od osrednjih vprašanj v procesu oblikovanja notranje in zunanje politike ter sprejemanja odločitev, ki določajo delo obveščevalno-varnostnih služb. V tem kontekstu ima geostrateški položaj poseben pomen za varnost držav, saj opredeljuje njihove morebitne grožnje ter verjetnosti, da se te grožnje uresničijo. Vpliva na to, kako države dojemajo in se odzivajo na grožnje, na razvojne možnosti držav ter na razvoj odnosov s sosednjimi državami in vključevanje v mednarodne organizacije.

6.2.1 Slovenija

Slovenija kot celinsko-obmorska država leži na geostrateško zelo pomembnem območju v Evropi, saj predstavlja prostor političnega, gospodarskega in družbeno-kulturnega stika z zunanjim svetom. Preko našega ozemlja ne poteka samo geografski, ampak tudi geopolitični most oz. križišče, ki Zahodno in Srednjo Evropo povezuje z Jugovzhodno Evropo in Azijo ter ponuja srednjeevropskim državam izhod do obal Jadranskega morja. Glede na to lahko rečemo, da je geostrateški položaj Slovenije v evropskem in širšem prostoru poseben in da v razmerah vse močnejše globalizacije in krepitve transnacionalnih povezav, takšen tudi ostaja (RSNV, tč. 3.1.).

V svetovnem merilu je Slovenija majhna in mlada država, zato je sodelovanje in integriranje z drugimi državami in organizacijami zanjo še posebno pomembno. Izkušnje, ki si jih je Slovenija pridobila v zelo kratkem času ter različni cilji in želje za prihodnost, so več kot zgovoren dokaz, da so se tudi takšne države sposobne uspešno udeleževati na globalni ravni (Črnčec 2010, 29). Za NATO je potencial slovenskega območja postal geostrateško pomemben predvsem z vidika mednarodnih operacij in misij, v okviru katerih Slovenija skrbi za varnost in mir na območju Jugovzhodne Evrope in Balkana. Poleg tega pa tudi zato, ker meji na vodilno silo južnega krila NATO (Italijo), kar mu omogoča, da se poveže z Madžarsko in prek nje z drugimi novimi članicami NATO Srednje in Jugovzhodne Evrope (Žabkar 1999, 21).

Obveščevalno sodelovanje se je na mednarodni ravni okrepilo po 11. septembru 2001, ko je postalo skupno razumevanje groženj in preprečevanje teh bistvena strategija obveščevalne dejavnosti NATO in EU. Pri pridobivanju in obdelavi obveščevalnih informacij se obe organizaciji zanašata skoraj izključno na prispevke svojih članic, saj sami zase nimata razvitega osrednjega obveščevalnega organa. Takšno sodelovanje igra ključno vlogo pri razvoju skupne varnostne politike velesil, hkrati pa zagotavlja obveščevalno podporo lastni nacionalni obveščevalni službi (Henigman 2006, 15–21).

Glede na svojo velikost ima Slovenija dokaj (vendar ne pretirano) razvejano strukturo obveščevalne dejavnosti in prav tako sistem nadzora nad

obveščevalno-varnostnimi službami. In res, v februarju so mediji pisali o tem, da Vlada RS načrtuje združitev SOVE in OVS MO, kar sicer sovпада s sedanjimi razmerami krčenja državne porabe, vendar menim, da je specifična dela obeh služb popolnoma različna (civilna in obrambna), zato se mi zdi takšna rešitev nekoliko nenavadna. Slovenija je relativno mlada država, tako je mlad tudi naš obveščevalno-varnostni sistem, ki se vse bolj razvija v smeri modernega sistema in ki ga lahko enakopravno primerjamo s tujimi obveščevalno-varnostnimi službami po svetu. To mu vsekakor omogoča razvoj novih informacijskih tehnologij in obveščevalnih metod.

Ugoden geostrateški položaj ter članstvo v mednarodnih organizacijah Sloveniji poleg različnih izzivov in priložnosti, prinaša tudi določena varnostna tveganja, ki pa že dolgo nimajo več klasičnih vojaških oblik. Varnost Slovenije bo še naprej posredno odvisna od varnostnih razmer v regiji in njene sposobnosti soočati se s sodobnimi varnostnimi grožnjami.

6.2.2 Hrvaška

Velika prednost Hrvaške je njen geostrateški položaj. Nahaja se ob stiku Sredozemlja, Srednje in Jugovzhodne Evrope (Balkana) in je v prvi vrsti država dolge in razčlenjene obale z dolgo pomorsko tradicijo. V zadnjih letih so se opazno izboljšale tudi prometne povezave v notranjosti države, vse to pa ugodno vpliva na geostrateški položaj Hrvaške, saj postaja vse pomembnejši za njeno celovito razvojno strategijo.

Hrvaška je geografsko gledano blizu najbolj razvitim evropskim državam, vendar menim, da je preslabo uspela izkoristiti svoj položaj. Avtoritarni način vladanja ter vojna, ki je izbruhnila po tem, ko je Hrvaška razglasila neodvisnost na podlagi referendumске odločitve, sta s svojimi učinki povzročila ovire na poti približevanja države mednarodnim organizacijam. Namesto da bi razvijala odnose ter sklepala in izvajala sporazume s tujimi državami in se tako lažje spopadala z nastajajočimi izzivi, se je še vedno ukvarjala s problemi osvobajanja in oblikovanja lastne države. K temu je prispeval tudi večletni podcenjevalni odnos tujih držav do nje, saj je bila zanje Hrvaška dolgo časa

država, kjer je pet let divjala vojna. Med negativne dejavnike štejemo tudi vojaške intervencije oz. navzočnost tujih vojaških enot in tujega vojaškega svetovanja pri sporih na Balkanu, ki so vplivali na oblikovanje obrambno-varnostne politike Hrvaške, izhajajoč iz interesov mednarodne skupnosti.

Relativna stabilnost v regiji s koncem spopadov na območju nekdanje Jugoslavije je bila za Hrvaško priložnost, da je dosegla ustrezen politični in gospodarski razvoj, potreben za uspešno izvedbo tranzicije v politično stabilno in gospodarsko uspešno demokratično državo. Primarni cilj Hrvaške zunanje in varnostne politike je postal polnopravna pridružitev EU in NATO, kar je vplivalo na nadaljnji razvoj celotnega varnostnega in obrambnega sistema Hrvaška. Ob izvajanju aktivnosti z namenom zagotavljanja politične in ekonomske stabilnosti v regiji ter doseganju standardov članic zavezništva je leta 2008 Hrvaška dobila povabilo za članstvo v zvezi NATO. Še vedno pa si RH prizadeva za razvijanje obrambno-varnostne politike za potrebe pridruževanja EU (Tatalović 2002, 473).

Hrvaška je na severu obkrožena z državama članicama EU in članicama NATO zveze (Slovenija in Madžarska), na jugu in vzhodu pa z državami, ki imajo evropsko prihodnost (Srbija, Črna Gora, BiH). V zvezi s tem Hrvaški v sedanosti iz tega območja ne grozi neposredna nevarnost vojaškega napada, političnega pritiska ali gospodarske prisile, tako da se lahko svobodno razvija in krepí sodelovanje s sosednjimi državami ter v celotnem evroatlantskem prostoru.

6.2.3 BiH

Ugoden geostrateški položaj je eden najpomembnejših dejavnikov vsestranskega razvoja BiH. Nahaja se na jugovzhodnem delu Evrope, na zahodnem delu Balkanskega polotoka, iz česar je mogoče sklepati, da ima dobre geostrateške predpozicije, saj povezuje Srednjo in Vzhodno Evropo z Jadranskim morjem in Sredozemljem. Takšen geostrateški položaj in želja, da bi BiH postala moderna, demokratična država v sodobnem svetu, ima velik vpliv na njeno vključevanje v regionalne, evropske, evroatlantske in globalne

ekonomske, politične, varnostne in druge integracije. Do danes je BiH članica OZN, OVSE, Sveta Evrope in Pakta stabilnosti za Jugovzhodno Evropo. Tako je BiH izrazila pripravljenost, da v celoti prevzame pravice in dolžnosti evropskih in evroatlantskih držav, ki temeljijo na načelih kolektivne varnosti, v okviru pridruževanja mednarodnim organizacijam.

Po drugi strani pa je ravno geostrateški položaj BiH bistvenega pomena za prepoznavanje nevarnosti, njeno oceno in planiranje ukrepov (predvsem določanje sredstev in pristojnosti posameznih institucij). Tukaj mislim predvsem na pozicijo BiH v osrčju Balkana, ki predstavlja nekakšno vez med Vzhodom in Zahodom, zaradi česar je izpostavljena močnim tranzicijskim pritiskom in težavam (predvsem se je razmahnilo nezakonito prestopanje meje, tihotapstvo in na splošno tiste dejavnosti, ki omogočajo velik vir finančnega zaslužka na illegalen način).

Meji na tri sosednje države, nečlanice EU: Hrvaško, Srbijo in Črno Goro. V zvezi s tem je realno pričakovati, da bo z vstopom Hrvaške v EU BiH pod dodatnim pritiskom nezakonitih migracij, še posebno, če upoštevamo geostrateški položaj BiH in dolžino njene meje s Hrvaško. V takšnih okoliščinah bi imele posamezne institucije BiH veliko bolj pomembno, zahtevno in odgovorno vlogo pri vzpostavljanju učinkovitega nadzora gibanja in prebivanja tujcev, predvsem v smislu preprečevanja nezakonitih migracij v EU. To zahteva dodatne institucionalne, tehnične in kadrovske krepite nacionalno-varnostnega sistema BiH, da bi se lahko učinkovito odzval na izzive novih regionalnih tokov.

Splošno gledano je BiH lahko zelo konkurenčna država kar se tiče njenega geostrateškega položaja, naravnih virov, tradicije, energetike, turizma in zato vedno bolj zanimivo področje tudi za širšo mednarodno skupnost. Zaradi političnih, geografskih in zgodovinskih značilnosti pa je prav tako velikega pomena za mednarodne skupnosti tudi območje celotne regije.

6.2.4 Primerjava

Obravnavajo geostrateške lege držav odraža splošni družbeni, politični in gospodarski razvoj v prostorskem razvoju. Geostrateški položaj je torej eden

bistvenih elementov prostorskega razvoja, kar razumemo kot vitalni interes držav, da krepijo in uspejo izkoristiti svojo geostrateško pozicijo, ki jo imajo.

Tabela 6.4: Primerjalna tabela geostrateškega položaja Slovenije, Hrvaške ter BiH

	Geostrateški položaj
SLOVENIJA	Ima zelo pomembno geostrateško pozicijo v Evropi, kar potrjuje ne le s svojo izrazito tranzitno vlogo (umeščena na križišču poti Zahod–Vzhod, Sever–Jug in obratno), temveč tudi povezovalno, saj leži na južni meji EU in NATO, kar slednjima omogoča, da se preko Slovenije povežeta z okoljem okoli nje. Kot članica mednarodne skupnosti sodi med najmanjše države, vendar pa ji prav njen geostrateški položaj v tem združenju omogoča precej vidnejšo vlogo, kot bi ji jo pripisali glede na velikost.
HRVAŠKA	Leži na zahodnem robu Balkanskega polotoka, ob stiku Srednje in Jugovzhodne Evrope. Zaradi neposrednega izhoda na odprto morje predstavlja eno najpomembnejših tranzitnih poti proti Sredozemlju in iz Jugovzhodne v Srednjo Evropo.
BiH	Zavzema pomemben geostrateški položaj na Zahodnem Balkanu, saj njena lega predstavlja tranzitno pot med Vzhodom in Zahodom. Zahodno ter severno mejo si deli s Hrvaško, vzhodno s Srbijo in jugovzhodno s Črno Goro.

Podobnosti se kažejo v sami geografski legi vseh treh držav: Hrvaška in BiH sta del Balkanskega polotoka, skupaj s Slovenijo pa spadajo v isto regijo (Jugovzhodna Evropa). Za to območje so značilne pogoste spremembe političnih meja, slabi odnosi s sosedami v preteklosti, države so mlade, etnično mešane, vsi ti problemi in težave pa so glavni razlog, da je Jugovzhodna Evropa še vedno najbolj nestabilna regija v Evropi. Prav nestabilnost regije in omenjeni problemi pa lahko predstavljajo morebitne grožnje varnosti, na katere morajo biti države sposobne odgovoriti in učinkovito ukrepati z vsemi elementi nacionalno-varnostnega sistema.

Kot je razvidno iz zgornjih podatkov (glej Tabelo 6.4), vse tri obravnavane države veljajo za izrazito tranzitne, skozi katere potekajo glavne prometne poti iz Srednje Evrope v Jugovzhodno ter iz Vzhoda na Zahod. Takšen status državam prinaša določena varnostna tveganja, med katerimi so v ospredju organizirani kriminal, tihotapljenje orožja in mamil, nelegalno priseljevanje itd.. Da pa bi države učinkovito varovale svoje notranje in zunanje okolje, morajo biti vse bolj pozorne na omenjene pritiske, značilne za regijo Jugovzhodne Evrope, vseeno pa obstajajo razlike pri zaznavanju stopnje intenzivnosti virov ogrožanja. Skladno z njihovo oceno si države organizirajo varnostne sisteme, da so prilagojeni neposrednemu in tudi širšemu okolju, v katerem delujejo.

Medtem ko je od vstopa Slovenije v evroatlantske organizacije minilo osem let, Hrvaška in BiH stremita k izpolnjevanju kriterijev, ki so nujno potrebni za priključitev EU oz. NATO. To med drugim pomeni tudi organizacijske in funkcionalne spremembe v obstoječem varnostnem sistemu Hrvaške in BiH, in sicer v skladu z normami in standardi držav članic mednarodnih organizacij. Takšno povezovanje držav na mednarodni ravni omogoča razvoj skupne varnostne politike velesil ter hkrati nudi podporo razvoju in krepitvi nacionalnega varnostnega sistema in sposobnosti obveščevalnih služb.

6.3 Viri ogrožanja varnosti

Analiza alternativnih virov groženj varnosti držav in njihove intenzivnosti je zelo pomembna za razumevanje njihovega odnosa do oblikovanja varnostne politike držav. Ocena ogroženosti, ki jo izdelajo subjekti nacionalno-varnostnega sistema, je krovni dokument in osnovni pogoj za njihovo delo in delo političnih odločevalcev celotnega varnostnega sistema. Med vire ogrožanja notranje varnosti, s katerimi se države neposredno ali posredno soočajo, danes uvrščamo politična ogrožanja, tipično klasično vojaška ogrožanja, notranje-varnostna ogrožanja (klasična kazniva dejanja), okoljska ogrožanja ter gospodarske, informacijske, socialne in druge vire ogrožanja.

6.3.1 Slovenija

Slovenija nedvomno sodi med tiste države, ki so bile po koncu hladne vojne soočene s številnimi nestabilnostmi, tveganji in grožnjami tako vojaške kot nevojaške narave. Eden izmed razlogov za ranljivost slovenske države je bil prav gotovo nezgrajenost sistema nacionalne varnosti, kar izhaja iz pomanjkljivosti celotnega političnega sistema prejšnje ureditve (Arnejčič 1999, 5).

Danes predstavlja velik korak v tej smeri leta 1993 sprejeta Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti RS, še pomembnejši korak v pravo smer pa predstavlja nova Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS iz leta 2010, ki je poleg ustave temeljni razvojno-usmerjevalni dokument na področju nacionalne varnosti. Novejša resolucija v 4. točki obravnava vire ogrožanja varnosti RS, ki se z vidika porekla pojavljajo na globalni, nadnacionalni in nacionalni ravni. Živimo v času, ko se dramatično spreminja narava sodobnih groženj varnosti in ko nastajajo številni novi viri, ki prav tako povzročajo nevarnosti za državo, družbo in posameznika. To se kaže predvsem v večji verjetnosti nastanka nevojaških virov ogrožanja, medtem ko pomen vojaške ogroženosti države že nekaj časa upada.

Resolucija med najpomembnejše globalne grožnje postavlja podnebne spremembe, globalna finančna, gospodarska in socialna tveganja ter krizna žarišča, ki so čedalje bolj vroča tema tudi za Slovenijo. Za tovrstne grožnje je značilno, da lahko neposredno ali posredno izzovejo druge varnostne grožnje ter hkrati povečujejo njihove učinke in posledice.

Med nadnacionalne vire ogrožanja varnosti, s katerimi se Slovenija lahko sooča danes, resolucija uvršča: terorizem, nedovoljene dejavnosti na področju konvencionalnega orožja, orožij za množično uničevanje in jedrske tehnologije, organiziran kriminal, nezakonite migracije, kibernetike grožnje in zloraba informacijskih tehnologij in sistemov, dejavnost tujih obveščevalnih služb in vojaške grožnje. Učinkujejo čezmejno in pomenijo kompleksno in dolgoročno problematiko slovenske in mednarodne varnosti. To dejstvo kaže, kako pomembno je vključevanje Slovenije v dejavnosti mednarodnih varnostnih

organizacij na različnih področjih varnosti, za zaščito celotnega evro-atlantskega območja in uspešnega soočanja s sodobnimi viri ogrožanja in tveganja varnosti.

Viri ogrožanja varnosti, ki so opredeljeni kot nacionalni, pa izhajajo iz notranjega okolja in na različne načine destabilizirajo notranjo varnost. So posledica finančnih, gospodarskih, socialnih, okoljskih, zdravstvenih kriz v državi in se pojavljajo v obliki splošne, gospodarske, posebne kriminalitete ter drugih vrst ogrožanja javnosti, nadalje naravnih nesreč, pomanjkanja naravnih virov ter degradacije življenjskega okolja ter v obliki zdravstveno-epidemioloških groženj.

6.3.2 Hrvaška

Kljub temu da je verjetnost neposrednega vojaškega konflikta na Hrvaškem praktično izključena ter da je tudi njena najbližja okolica v varnostnem pogledu vse bolj stabilna, še vedno obstajajo območja, ki se nahajajo v kriznem stanju. Ta sama po sebi Hrvaški ne predstavljajo neposredne grožnje, vendar pa lahko prerastejo v nevarnost, da bi izgubila svojo notranjo stabilnost (Strategija nacionalne sigurnosti RH, 23. tč.).

Problemi, ki so nastali kot posledica mnogih negativnih dejavnikov na poti demokratizacije, so bili v preteklosti osnovi vir nevojaškega ogrožanja, ki pa so prat tako kot vojna predstavljali resno grožnjo varnosti Hrvaške in omejevalni dejavnik gospodarskega in družbenega razvoja. Slab gospodarski položaj države, povsod prisotna politična korupcija, neobetavna demografska gibanja, zmanjševanje deleža delovno aktivnega prebivalstva, visoka stopnja brezposelnosti so le nekateri izmed njih (Strategija nacionalne sigurnosti RH, 28. tč.).

Potencialni vir ogrožanja nacionalne varnosti so nerešena vprašanja, ki so nastala z razpadom nekdanje Jugoslavije, glede določanja državne meje med Hrvaško in Slovenijo, Srbijo ter Črno Goro. Kljub temu da gre za vse bolj očitno varnostno tveganje, Hrvaška v njih vidi izziv, katerih obvladovanje dolgoročno prinaša koristi, predvsem v smislu večje regionalne stabilnosti in miru (Strategija nacionalne sigurnosti RH, 32 tč.). Prav tako so ena od potencialnih groženj tudi

nezakonite migracije iz neposrednega okolja, ki bi se lahko končale na Hrvaškem.

Ne smem pa pozabiti omeniti še pojave, ki ne glede na njihov izvor v neposrednem okolju ali zunaj njega predstavljajo posebno nevarnost za Hrvaško – terorizem, organizirani kriminal, trgovina z ljudmi, tihotapljenje orožja. Hrvaška se nahaja na območju poti, po katerih poteka nezakonit promet iz Azije, Afrike in Vzhodne Evrope na Zahod, zato je še posebno občutljiva na to vrsto ogrožanja njene varnosti (Strategija nacionalne sigurnosti RH, 33. tč.).

6.3.3 BiH

Čeprav je BiH že dve desetletji demokratična država, se ves čas sooča z nefunkcionalnostjo države in resnimi potencialnimi grožnjami varnosti, ki se pojavljajo v najrazličnejših oblikah. V preteklosti je nad državo in celotnim območjem regije visela vojna ali grožnja vojne, danes pa je verjetnost povratka večjih sovražnosti skorajda nepredstavljiva, kar je v veliki meri posledica varnostne navzočnosti zavezništva, ki si še nadalje prizadeva za izgradnjo dolgoročne stabilnosti v celotni regiji. Vsekakor pa so v državi še vedno določeni izzivi, ki jih ne gre podcenjevati.

Viri ogrožanja nacionalne varnosti BiH so precej izraziti. Kar je pomembno izpostaviti na tem mestu, je organizirani kriminal, ki mu je zaradi svojega geostrateškega položaja kot prehodna država zelo izpostavljena. Kriminalna dejavnost je lahko povezana s korupcijo, ki je postala neizbežni sestavni del delovanja političnih in gospodarskih avtoritet in ima vsekakor negativen vpliv na pravno državo, saj spodkopava zaupanje ljudi v pravo in institucije. Državo vse bolj pestijo tudi ilegalne migracije, širjenje nacionalizma, napeti medetnični odnosi itd.. Nedvomno lahko vzrok za vse naštetje grožnje pripišemo nedavni vojni in neučinkovitosti ter neorganiziranosti državnih organov, kar storilci kaznivih dejanj v dobri meri tudi izkoriščajo.

Zelo pomembno za stabilnost in varnost BiH ter celotne soseščine bi bilo njeno članstvo v zvezi NATO in EU, saj bi to pripomoglo k večjemu zaupanju prebivalstva v vrednost in moč demokratične države. Dejstvo je, da je bil mir v

BiH postavljen in je še vedno vzdrževan s pomočjo mednarodne skupnosti, vendar je to tudi ključni faktor, ki vpliva na učinkovitost približevanja organizacijam. BiH potrebuje stabilnejše in polno delujoče državne institucije in ne odvisnosti od mednarodne skupnosti in njenih teles.

Kljub vsemu oblasti BiH svojim državljanom zagotavljajo zadovoljivo stopnjo varnosti, to pa pomeni, da njihovo delo ni slabo, še posebno po vojni in dosedanjih izkušnjah.

6.3.4 Primerjava

V kontekstu današnje situacije postajajo naštetih viri ogrožanja, ki tem državam grozijo, čedalje bolj nepredvidljivi, asimetrični in transnacionalni. Njihova zapletenost in vsestranskost že presega varnostne zmogljivosti posameznih držav, zaradi česar bodo morale države vse bolj krepiti medsebojno varnostno sodelovanje in povezovanje.

Tabela št. 6.5: Primerjalna tabela virov ogrožanja varnosti Slovenije, Hrvaške ter BiH

	Grožnje varnosti
SLOVENIJA	Neposredne grožnje, s katerimi se država srečuje danes, so organizirani kriminal, trgovanje z mamili in orožjem, pranje denarja, množične migracije, medtem ko zaznavanje vojaških groženj drugih držav še vedno upada. Upoštevati pa moramo še vedno nerazrešen mejni spor s Hrvaško, ki je že nekaj časa kamen spotike v odnosih med sosedama.
HRVAŠKA	Trenutno se ne sooča z neposredno vojaško grožnjo, vendar pa v njeni bližini še vedno obstajajo območja s krizno varnostno situacijo, ki lahko preraste v nevarnost za stabilnost Hrvaške. Potencialno grožnjo varnosti predstavljajo tudi tranzicijske ter etnično in versko nehomogene države iz neposrednega okolja, kakor tudi nerešena vprašanja glede določanja državne meje s Slovenijo, Srbijo in Črno Goro. Pomemben vpliv na varnost Republike pa ima visoka stopnja intenzivnosti in verjetnosti

	asimetričnih groženj, predvsem begunske krize, organizirani kriminal, tihotapljenje itd..
BiH	Poleg nefunkcionalnosti sistema se sooča s številnimi varnostnimi problemi, ki zavirajo oziroma onemogočajo prihodnji razvoj BiH. Prav ta nefunkcionalnost pravne države ter etnični spori so BiH pripeljali do tega, da je postala prepletena z izrazitimi in med seboj povezanimi varnostnimi grožnjami, kot so ilegalne migracije, organizirani kriminal, korupcija, nelegalni posli. Da je temu tako, gre pripisati tudi njeni geografski legi in temu posledično večji izpostavljenosti omenjenim grožnjam.

Skupna značilnost obravnavanih držav je soočanje s tako imenovanimi modernimi grožnjami in izzivi varnosti, podobno kot velja za vse druge države v tej regiji. Gre za grožnje, ki jih predstavljajo kriminalne aktivnosti, korupcija, tihotapljenje, nezakonite migracije prebivalstva in so po svoji naravi notranje in brez meja (glej Tabelo 6.4). Sicer pa se po posameznih državah pojavljajo v zelo različnem obsegu in jakosti, npr. v BiH lahko v povezavi s politično nestabilnostjo in nestabilnostjo nasploh pričakujemo pogostejše in intenzivnejše pojave novih virov ogrožanja varnosti kot v Sloveniji in na Hrvaškem. Slednji še vedno aktivno rešujeta problem poteka meddržavnih meja, ki posledično kvari odnose med državami in škodi stabilnosti celotne regije.

Spreminjanje narave in prioritete varnostnih tveganj in groženj v sodobnem svetu se odraža v odnosu do vsebine varnostne politike držav in posledično tudi pri vsebini dela obveščevalno-varnostnih služb. Zaradi vsega navedenega dobivajo te službe v sistemu zagotavljanja varnosti vedno bolj pomemben položaj. Iz te potrebe se je okrepila vloga obveščevalno-varnostnih služb ter njihovo sodelovanje na mednarodni ravni v boju proti najrazličnejšim oblikam ogrožanja varnosti v sodobnem svetu.

7 ZAKLJUČEK

Na podlagi analize in primerjalnega pregleda obveščevalnih sistemov Slovenije, Hrvaške in BiH ter pomena zgodovinskih, razvojnih, političnih, geografskih varnostnih in drugih dejavnikov v njihovi obveščevalni dejavnosti sem ugotavljala, kakšne so temeljne značilnosti obveščevalnega sistema posamezne države, katere so njihove skupne značilnosti in v katerih značilnostih se med seboj razlikujejo.

Obveščevalno-varnostni sistem Slovenije je v preteklih letih doživel velike spremembe, pri čemer je do nekaterih najpomembnejših organizacijskih in vsebinskih sprememb prišlo po letu 1991. V tem času je država vzpostavila nove temelje sodobne obveščevalne dejavnosti, ki podpira osnovna načela demokratične države in pravnega reda. Menjava političnega sistema in nadaljnje sprejemanje nove zakonodaje je v naši državi vzpodbudilo pospešeno vključevanje v dogajanje svetovnih varnostnih organizacij EU in NATO. Trenutno veljavna zakonodaja tako rekoč v celoti ureja področje delovanja obveščevalno-varnostnih služb pri nas. Vsaka obveščevalna služba deluje na podlagi veljavnega zakona s svojega delovnega področja (OVS MO – Zakon o obrambi, kriminalistična policija MNZ – Zakon o policiji), SOVA pa ima svoj lasten pravni temelj delovanja – Zakon o SOVI. Nedolgo tega je bil v Državnem zboru sprejet še zakon, ki ureja parlamentarni nadzor nad delom teh služb.

Vstop v evro-atlantske povezave pomeni povečanje varnosti države, ki se v sodobnem svetu ne konča na njenih mejah, hkrati pa vključuje spoprijemanje z varnostnimi izzivi 21. stoletja, ki zahtevajo popolnoma drugačno odzivanje države. Pomembno vlogo pri tem imajo nedvomno obveščevalne in varnostne službe.

Obveščevalno-varnostni sistem Hrvaške je svoje temelje dobil za časa skupne države Jugoslavije in tako deloval vse do leta 2000, ko je država vpeljala večstrankarski parlamentarni politični sistem. To obdobje so zaznamovali na eni strani oboroženi spopadi, ki so preložili začetek izgradnje obveščevalno-varnostnega sistema samostojne Hrvaške na poznejši čas, na drugi strani pa

nemiri, povezani s političnim nasiljem, ki so ga utrpeli nasprotniki predhodnega avtoritarnega režima – vse to so bile temeljne obveščevalne naloge tistega časa. Uvedba parlamentarnega sistema je bila od vseh sprememb najpomembnejša v odnosu med obveščevalnimi službami in subjekti političnega sistema v preteklosti in danes. Službe so pridobile samostojnejši položaj z uveljavitvijo novega Zakona o varnostnih službah (2002), s katerim je država prvič vzpostavila parlamentarni nadzor nad njimi. Zadnja, dokončna stopnja razvoja in reorganizacije sistema vključuje sprejem Zakona o varnostno-obveščevalnem sistemu iz leta 2006 z novostmi, ki jih prinašajo spremembe v notranjem in zunanjem okolju in velja za pomemben korak v smeri mednarodne politične integracije v EU in NATO.

Obveščevalno-varnostni sistem BiH je posledica aktivnega prizadevanja institucij mednarodne skupnosti v okviru režima za mednarodno upravljanje BiH. Projekt je predvideval vzpostavitev centraliziranega sistema nacionalne varnosti, vključno z reformami obveščevalno-varnostnih služb, ki so se končale z združitvijo obveščevalnih in varnostnih služb Federacije BiH in Republike Srbske v eno. BiH je namreč edina od vseh držav nekdanje Jugoslavije, v kateri celotna zadeva deluje pod nenehnim nadzorom mednarodnih akterjev, ki so pooblaščen za zagotavljanje miru v BiH. V letu 2004 je pričela veljati tudi nova zakonodaja na tem področju, ki je pripomogla k hitrejšemu uresničevanju ideje o izdelavi enotne varnostne politike za BiH. Vendar pa je več kot očitno, da obstoj specifične ustavne in teritorialne ureditve ter etno-nacionalizma zmanjšuje verjetnost uspešnosti obveščevalno-varnostnega sistema BiH in možnosti za njegov nadaljnji razvoj.

Izhajajoč iz zgoraj povedanega in preostalih dejstev, ki sem jih zajela v diplomski nalogi, lahko precej jasno vidimo, da imata Slovenija in Hrvaška dva različna, vendar medsebojno povsem primerljiva obveščevalno-varnostna sistema, kot ju poznamo danes. Podobnosti se kažejo med posameznimi institucijami glede njihovega položaja v sistemu ter namena in načina delovanja, predvsem kar se tiče pravice do uporabe posebnih metod in sredstev, ki jo lahko pri svojem delu uveljavljajo vse obveščevalne službe. V tej zvezi je bila

tudi v obeh državah sprejeta ustrežna zakonodaja o izdaji dovoljenj za njihovo uporabo, ki upošteva temeljne človekove pravice in svoboščine.

Analiza BiH razkriva obveščevalno-varnostni sistem, ki je nekoliko drugačen kot prej omenjena. Čeprav je mednarodni skupnosti, ki že od leta 1995 vodi državo, uspelo organizirati sistem na državni ravni (ta je postal del državnega varnostnega aparata), menim, da ni povsem primerljiv s slovenskim ali hrvaškim. Tudi aktualna politična situacija je neprimerljiva. Kritiki temu režimu pogosto in upravičeno očitajo, da gre politični razvoj v smeri nedemokratskega, saj je praksa odločanja v državi odraz uspešnosti mednarodnih institucij, takšne odločitve pa se jim zato zdijo tuje ali celo vsiljene. Z ozirom na to menim, da še vedno obstaja precejšen razkorak med dejanskim stanjem in ciljem, ki ga imajo pred seboj – članstvo v EU. Za ta namen bo treba izpolniti mednarodne kriterije, kar bi omogočilo izpeljati proces integracije in si zagotoviti nov vir varnosti. BiH pa ni edina obravnavana država, ki ni država članica, s podobnimi izzivi se spopada tudi Hrvaška.

Tako lahko hipotezo *»Obravnavane države imajo podobne obveščevalno-varnostne sisteme, kar je posledica preteklega soobstoja v skupni državi«* gledano v celoti potrdim le delno.

Podobnosti med obravnavanimi državami izhajajo iz prilagajanja trendom v obveščevalni dejavnosti, ki so posledica globalizacije, spremenjenih varnostnih razmer ter drugih notranjih in zunanjih okoliščin. Življenje v Jugoslaviji je le skupni imenovalc vseh treh držav, ki so po osamosvojitvi nadaljevale vsaka svojo pot.

Podobnosti pa se končajo pri samem procesu sprememb, skozi katerega so šle obveščevalno-varnostne službe Slovenije, Hrvaške ter BiH. Razlike v hitrosti izvajanja reform in motivaciji zanje so očitne. Medtem ko je Slovenija po osamosvojitvi pričela s preoblikovanjem celotnega političnega sistema, se je Hrvaška še vedno ukvarjala s problematiko, ki jo je odprla osamosvojitvena vojna (oblikovanje svoje podobe), posledice vojne pa še leta po njenem koncu čuti BiH, ki je razdeljena družba in kot taka deluje še danes. Razlike je možno zaznati tudi v obliki političnega sistema, ki so ga na osnovi novi ustave

vzpostavile države. Slovenija je prešla na parlamentarni, na Hrvaškem pa so se odločili za polpredsedniško ureditev in kot sem že omenila, to vsekakor neposredno vpliva na obveščevalne službe s praktično vseh vidikov delovanja. BiH ima čisto samosvojo zgodovino in politično formo.

Zato drugo hipotezo, ki pravi, da je *»proces preoblikovanja obveščevalno-varnostnega sistema v obravnavanih državah potekal na podoben način, kar je pogojeno z geografsko bližino držav in s splošnim varnostnopolitičnim položajem v Jugovzhodni Evropi«*, lahko zavrnem.

Čeprav gre za države ene regije, je bilo v Sloveniji čutiti povečan vpliv zahodnih držav, obenem pa je slovenska družba tudi stremela k novim izzivom prihodnosti, medtem ko si bile preostale države zelo nedostopne tujim političnim močem.

LITERATURA

Anžič, Andrej. 1996. *Vloga varnostnih služb v sodobnih parlamentarnih sistemih – nadzorstvo*. Ljubljana: Enotnost.

Arnejčič, Beno. 1999. Slovenija in sodobna nevojaška varnostna tveganja in grožnje. V *Program posveta Geopolitični in geostrateški položaj Republike Slovenije: 26. januar 1999*, 3–6. Ljubljana: Državni zbor RS.

Bučar, Bojko, Zlatko Šabič in Milan Brglez. 2002. *Navodila za pisanje: seminarske naloge in diplomska dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Črnčec, Damir. 2009. *Obveščevalna dejavnost v informacijski dobi*. Ljubljana: Defensor.

--- 2010. Slovenija v geopolitičnem in geostrateškem okolju 21. stoletja. *Bilten Slovenske vojske* 12 (2). Dostopno prek: http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/bilten_sv/bilten_sv_12_2.pdf (18. april 2012).

Donau, Nenad. 2007. *Spremembe varnostno-obveščevalnega sistema v državah na ozemlju bivše SFRJ: študija primera Republike Hrvaške*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

Dzumba. 2009. *Bezbednosno-obavještajne službe i vojna policija nekih zemalja u okruženju*. Dostopno prek: <http://www.paluba.info/smf/index.php?topic=7523.0> (15. junij 2012).

Fugina, Matej. 2009. *Nato in Eu v Bosni in Hercegovini – sinergija ali tekmovanje? Štab, varnost vs. konflikt*. Dostopno prek: <http://blog.dsos.org/2009/07/06/nato-in-eu-v-bosni-in-hercegovini-%E2%80%93-sinergija-ali-tekmovanje/> (22. junij 2012).

- Grizold, Anton. 2005. *Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju. K razvoju obrambno-zaščitnega sistema: izzivi in spodbude*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Henigman, Žarko. 2006. *Vloga in pomen obveščevalne dejavnosti na obrambnem področju*. Specialistično delo. Poljče: Poveljniško štabna šola.
- Hrvatski Sabor. 2002a. *Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske*. Narodne novine 32/02. Dostopno prek: <http://www.morh.hr/hr/zakoni-i-strategije/strategije/strategija-nacionalne-sigurnosti-republikenn-33/02.html> (10. maj 2012).
- 2002b. *Strategija obrane Republike Hrvatske*. Narodne novine 33/02. Dostopno prek: <http://www.morh.hr/hr/zakoni-i-strategije/strategije/strategija-obrane-nn33/02.html> (12. maj 2012).
- 2002c. *Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske*. Narodne novine 32/02. Dostopno prek: <http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zss010.asp> (13. maj 2012).
- 2003. *Zakon o kaznenom postopku*. Narodne novine 62/2003. Dostopno prek: <http://narodne-novine.nn.hr/> (20. maj 2012).
- 2006. *Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske*. Narodne novine 79/06. Dostopno prek: https://www.soa.hr/hr/normativni_akti/ (13. maj 2012).
- 2007a. *Zakon o informacijskoj sigurnosti*. Narodne novine 79/07. Dostopno prek: <http://morh.hr/hr/zakoni-i-strategije/zakoni/zakon-o-informacijskog-sigurnosti-nn-79/07.html> (20. maj 2012).

--- 2007b. *Zakon o tajnosti podataka*. Narodne novine 79/07. Dostopno prek: <http://www.morh.hr/hr/zakoni-i-strategije/zakoni/zakon-o-tajnosti-podataka-nn79/07.html> (15. maj 2012).

Kajević, Avdulah. 2010. Odnos međunarodne zajednice prema ratu u BiH i odnos organa vlasti u FBiH prema boračkoj populaciji. *Korak*, marec-junij. Dostopno prek: http://zatebebih.ba/pdf/KORAK_19.pdf (20. junij 2012).

Kranjc, Marijan F. 2011. *Legendarni slovenski obveščevalci: slovenski vojaški obveščevalci in protiobveščevalci: 1919–1991*. Maribor: Pro-Andy.

Lajh, Damjan. 2001. Komparativni vidik ustavnih izbir in proces konsolidacije demokracije v postjugoslovanskem prostoru. V *Demokratski prehodi II: Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, ur. Danica F. Hafner in Miro Haček, 52–77. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Locher III, James R. in Michael Donley. 2004. Zgodovinske spremembe na Balkanu, Reforma obrambnih ustanov Bosne in Hercegovine. *Revija NATO* (4). Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue4/slovene/military.html#top> (20. junij 2012).

Lopušina, Marko. 1999. *Tajne službe sveta: deset najvećih agentura i špijuna*. Beograd: Narodna knjiga-Alfa.

Lovšin, Andrej. 2001. *Skrita vojna: spopad varnostno-obveščevalnih služb: 1990–1991*. Ljubljana: Alpe avto v sodelovanju z Založbo Mladinska knjiga.

Lučić, Ivica. 2001. Sigurnosno obavještajne službe u Bosni i Hercegovini. *Nacionalna sigurnost i budućnost*. Dostopno prek: http://nsf-journal.hr/issues/zbornik_s1/lucic.htm (14. junij 2012).

Melik, Anton. 1958. *Jugoslavija: zemljepisni pregled*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Ministarstvo obrane RH. 2006. *Pravilnik o sudjelovanju pripadnika OS RH i državnih službenika i namještenika ministarstva u mirovnim operacijama i drugim aktivnostima u inozemstvu*. Narodne novine 8/06. Dostopno prek: <http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2006/0179.htm> (20. maj 2012).

Ministarstvo sigurnosti BiH. 2010. *Strateški plan Ministarstva sigurnosti/bezbjednosti Bosne i Hercegovine 2011 – 2013*. Dostopno prek: <http://www.msb.gov.ba/dokumenti/strateski/?id=56> (20. junij 2012).

Mitar, Miran. 2008. *Primerjava izbranih pristopov za ocenjevanje varnosti sodobne družbe*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

Nacional. 2010. Đuro Lubura: 'Hrvatska policija godišnje nadzire mobitele 40 tisuća građana', 30. marec. Dostopno prek: <http://www.nacional.hr/clanak/80714/duro-lubura-hrvatska-policija-godisnje-nadzire-mobitele-40-tisuca-gradana> (17. maj 2012).

Obavještajno-sigurnosna agencija BiH. Dostopno prek: <http://www.osa-oba.gov.ba> (14. junij 2012).

Odlok o Svetu za nacionalno varnost. Ur. I. RS 135/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2004135&stevilka=5757> (5. maj 2012).

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. 2004. *Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik BiH 12/04. Dostopno prek: <http://www.osa-oba.gov.ba/ustavnostbos.htm> (14. junij 2012).

--- 2005a. *Zakon o odbrani Bosne in Hercegovine*. Službeni glasnik BiH 88/05. Dostopno prek: <http://www.mod.gov.ba/bs/text.asp?id=108> (18. junij 2012).

--- 2005b. *Zakon o službi u oružanim snagama Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik BiH 88/05. Dostopno prek: <http://www.mod.gov.ba/files/file/zakoni/Zakon-o-sluzbi-bs.pdf>. (18. junij 2012).

Prezelj, Iztok. 2001. Vojaško ogrožanje nacionalne in mednarodne varnosti po koncu hladne vojne. *Teorija in praksa* 38 (5). Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20015Prezelj.PDF> (16. junij 2012).

--- 2005. *Nacionalni sistemi kriznega menedžmenta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Pučnik, Jože. 1996. *Iz arhivov slovenske politične policije*. Ljubljana: Veda.

Purg, Adam. 1995. *Obveščevalne službe: povezave med obveščevalnimi službami, političnimi sistemi in državno suverenostjo v luči iskanja modela sodobnega obveščevalnega sistema Republike Slovenije*. Ljubljana: Enotnost.

--- 2002. *Primerjalni obveščevalni sistemi*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

Republika Hrvatska Ured vijeća za nacionalnu sigurnost. Dostopno prek: <http://www.uvns.hr/> (20. maj 2012).

Republika Hrvatska Sigurnosno-obavještajna agencija. Dostopno prek: <https://www.soa.hr/> (15. maj 2012).

Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Republike Slovenije. Ur. l. RS 71/1993. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=67851> (15. april 2012).

Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV-1). Ur. l. RS 27/2010. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201027&stevilka=1189> (15. april 2012).

Sajovic, Bogdan. 2006. *UDBA*. Ljubljana: Karantanija.

Slovenska obveščevalno-varnostna agencija. Dostopno prek: <http://sova.gov.si/> (18. april 2012).

Slovenska obveščevalno-varnostna agencija. 2000. *Slovenska obveščevalno-varnostna agencija*. Ljubljana: Slovenska obveščevalno-varnostna agencija.

Stopar, Mirko. 1997. Vojaške obveščevalne službe. *Vojstvo* 97 (2): 111–122.

Šaponja, Vladimir. 1999. *Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

Šturm, Lovro. 1998. O kratenju človekovih pravic in temeljnih svoboščin v Sloveniji v obdobju 1945–1990. V *Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990*, ur. Drago Jančar, 65–112. Ljubljana: Nova revija.

Tatalović, Siniša. 2002. Izhodišča nacionalne varnosti Republike Hrvaške. *Teorija in praksa* 39 (3). Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20023Tatalovic.PDF> (28. maj 2012).

Uredba o obveščevalno-varnostni službi Ministrstva za obrambo. Ur. l. RS 63/1999. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199963&stevilka=3019> (27. april 2012).

Ustav Bosne i Hercegovine. 1995. Dostopno prek: http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf (2. junij 2012).

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine. 1994. Dostopno prek: http://www.parlamentfbih.gov.ba/bos/parlament/o_parlamentu/ustavfbih.html (2. junij 2012).

Ustav Republike Hrvatske. Narodne novine 85/10. Dostopno prek: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html (21. maj 2012).

Ustava Republike Slovenije. Ur. I. RS 33/1991. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409> (8. maj 2012).

Ustav Republike Srpske. Službeni glasnik Republike Srpske 3/92. Dostopno prek: <http://www.msb.gov.ba/PDF/Ustav%20RS%20-%20bosanski.pdf> (2. junij 2012).

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine. Dostopno prek: <http://www.vijeceministara.gov.ba> (25. junij 2012).

Zakon o kazenskom postupku. Ur. I. RS 63/1994. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199463&stevilka=2168> (30. april 2012).

Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb (ZPNOVS). Ur. I. RS 26/2003. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200326&stevilka=985> (18. april 2012).

Zakon o policiji (ZPol). Ur. I. RS 49/1998). Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199849&stevilka=2140> (22. april 2012).

Zakon o slovenski varnostno-obveščevalni agenciji (ZSOVA-UPB2). Ur. I. RS 81/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3534> (18. april 2012).

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o obrambi (ZObr-C). Ur. l. RS 47/2002. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200247&stevilka=2276> (25. april 2012).

Žabkar, Anton. 1999. Geostrateški položaj Slovenije v 20. stoletju. V *Program posveta Geopolitični in geostrateški položaj Republike Slovenije*: 26. januar 1999, 14–21. Ljubljana: Državni zbor RS.

Žunec, Ozren in Darko Domišljanović. 2000. *Obavještajno-sigurnosne službe Republike Hrvatske: stanje i načela preustroja za razdoblje konsolidacije demokracije*. Zagreb: Jesenski i Turk.